میتافۆر لە شیعرەکانی هاوژین صلیوەدا

د. ڕۆژان نوری عەبدوڵڵا
زانکۆی کۆیە - فەکەڵتی پەروەردە - بەشی زمانی کوردی

پێشەکی :

ناونیشانی لێکۆڵینەوەکە :

لێکۆڵینەوەکە بە ناونیشانی ((میتافۆر لە شیعرەکانی هاوژین صلیوەدا)) یە، بواری لێکۆڵینەوەکە لە سنووری واتاسازیی و پراگماتیکدایە .

هۆی هەڵبژاردنی لێکۆڵینەوەکە :

میتافۆر بزوێنەری وزەی دەربڕینە لە زماندا، بۆبەرهەمهێنانی واتای نوێ بەکاردەهێنرێت، بەتایبەتی لە بواری سامانی زاراوەسازییدا، بۆ پەرەپێدانی پەیوەندییە مەعریفییەکاندا سوودی لێ وەردەگیرێت،بەکارهێنانێکی گرینگی میتافۆر دەوڵەمەندکردنی زمانە،لەبەرئەوەی هەندێک پەرەسەندن و فراوانبوونی واتایی بەهۆی میتافۆرەوە دروست دەبێت، دواتر دەپەڕێتەوە بۆ ناو ئاخاوتنی ڕۆژانە و بۆی هەیە بەهۆی زۆر بەکارهێنانەوە وەک وشەی ڕەسەنیان لێبێت لە زماند،مرۆڤ ناتوانێ تەنیا بەو وشانەی لە فەرهەنگی زمانەکەیدا هەیە، لەگەڵ پێویستییەکانی سەردەمدا خۆی بگونجێنێ و جێبەجێ یان بکات،هیچ زمانێک ئەو توانایەی نییە، بە تێپەڕبوونی کات و سەردەم تەنیا بە ڕەگە بنجییەکانی مەبەست دەرببڕێت، بۆیە زمانەکان بۆ دەربڕینی واتاو چەمکی تازە پەنا دەبەنە بەر چەند ڕێگایەک،کە یەکێکیان میتافۆرە. کە ڕۆڵێکی گرینگی لە پەرەسەندنی وشە و دەوڵەمەندکردنی زماندا هەیە، بەهۆی میتافۆرەوە وشەی تازە دەکەوێتە ناو فەرهەنگی زمانەوە و هەندێ وشەی فەرهەنگی کە ئێستا بەکاردەهێنرێت، لە بنچینەدا میتافۆربوون .

میتافۆر،لە بواری ویژەیی و ئاخاوتنی ڕۆژانەدا، چالاکییەکی بەرچاوی هەیە، بەڕادەیەک زۆربەی وشە فەرهەنگییەکان، بەواتای بنجی و میتافۆریش بەکاردێن، زۆر نموونەی بەکارهێنانی وشە لە زماندا هەیە، لە ئاستی مەدلوولی یەکەمەوە بۆ ئاستی مەدلوولی دووەم، بە پرۆسەی ئاڵوگۆڕبووندا تێپەڕبوون، بەهۆی سیاقی بەکارهێنانەوەوە وەک میتافۆر دەردەکەون .

ئامانجی لێکۆڵینەوەکە :

هەوڵێکە بۆ لێکۆڵینەوە لە دیاردەی میتافۆر و ئەو ڕۆڵەی کە لە زمانی شیعر و دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگدا هەیەتی، هەروەها مەبەستمان زیاتر ئاشنابوونە بەو دەربڕینە میتافۆرییانەی کە شاعیر بەکاریهێناون، لە زمانەوانی نوێدا میتافۆر بە بەشێک لە لێکۆڵینەوە زمانەوانییەکان دادەندرێت و گرینگییەکی زۆری پێدەدرێت، چوونکە زۆربەی دەربڕینەکانمان لە ئاخاوتنی ڕۆژانەدا، بەبێ ئەوەی هەستی پێبکەین میتافۆرن، لەبەرئەوەی بە واتای بنەڕەتی خۆیان بەکارنەهاتوون،ئاخێوەرانی زمان ڕۆژانە چەندین وشە و دەستەواژەی وەک، ئەمانەی خوارەوە دەڵێن و دەبیستن : (سڵاوێکی گەرم، کەسێکی سارده، ساڵێکی هاته، لووتی بەرزە، دانی پێدانا، بێ دڵە، بێ زمانە، رۆحی بردم، بنە کوندە، زمانیان لێ داوە، سکی سوتا،دڵی شکاندم،هەستی بریندارمەکە،خۆی کڕییەوە، خۆفرۆش، دەست درێژ، بیرێکی کراوەی هەیە، سەری ساڵ، بن باڵی دۆڵ، پرچی شیعر، زمانی پێڵاو، سەرو چاوی کانی، قسەی پووچ، ... هتد) . تەنانەت بەشێکی زۆری ناو و ئاوەڵنا و کارەکان، جگە لە واتای بنەڕەتی بە واتای میتافۆریش بەکاردێن(سپی): کراسێکی سپی : واتای بنەڕەتی، بەختێکی سپی : میتافۆر، (گران) : خانووەکە گرانە : واتای بنەڕەتی (نرخ)، ژنێکی گرانە : کەسایەتی هەیە،دەستی گرانە : لێدان، گوێی گرانە : باش نابیستێ .

گرینگی لێکۆڵینەوەکە :

گرینگی لێکۆڵینەوەکە لەوەدایە، کە هەوڵمانداوە لێکۆڵینەوەیەکی پراکتیکی بەهۆی خستنە ڕووی چەند نموونەیەک لە و میتافۆرانەی کە شاعیر بەکاری هێناون، ئەنجام بدەین و تا ڕادەیەک لە ڕووی زمان و ئاستی واتاوە

شـیکردنەوەیان بـۆ بکـەین و خوێنـەر بـە چۆنیـەتی دروسـتبوونی وێنـە و دەسـتەواژەی میتـافۆریی ئاشـنا بکـەین،وەک ئـەوەی چـۆن دیارخـەرو دیارخراوێک کە هاوڕێیـەتییان لەگـەڵ یەکدیدا نییـە، دەخرێنـە پاڵ یـەکتری، هەروەها دۆخی بەزاندنی سیما واتاییەکان و هاتنی بکەرێک لەگەڵ کارێکدا، کـە لـەوە و پـێش بـەو شـێوەیە هـەڵی نـەبژاردووە . کۆمەڵـە هـۆنراوەی (مۆسـیقای نـامۆیی) و (پـاییزی نیگـەرانی) (هـاوژین صـلیوە)، خـاوەنی تایبەتمەندی خەیاڵی بە پێز و چەندین وێنەی داهێنراوی میتافۆریین، شاعیر تا ڕادەیەکی باش توانیویـەتی وشـە لـە بواری بنەڕەتییەوە بۆ بوارێکی ترو بە واتایـەکی تـر لـە دیاردەکـانی دەورو بـەرو سروشـت بـەکاربهێنێ و چەنـد وێنەیـەکی میتـافۆری نـوێی سـازکردووە . لـە لێکۆڵینەوەکـەدا،گرینگی بـە سەربەسـتی بـەکارهێنانی وشـە لـە سیاقی وتـاری شـیعریدا، بـە پێـی بـوار و دۆخی وێنە و پێکهاتەی شیعریی دراوە .

گرفتی لێکۆڵینەوەکە :

گرفتـی لێکۆڵینەوەکە، بریتـی بـوو لـە کـەمی سـەرچاوە بـە زمـانی کوردی لـەم بوارەدا، لەبەر ئەوەی شێوازێکی نوێمان لە خستنەڕووی وێنـە میتافۆرییـەکان و پەیوەنـدی نێـوان دال و مـەدلوولی یەکـەم و مـەدلوولی دووەمـدا پـەیڕەو کردووە، لە شێوەی هێڵکاریدا، نیشانمانداون، کە پێشتر بەم جۆرە نەکراوە .

ڕێباز و سنووری لێکۆڵینەوەکە :

ئەم لێکۆڵینەوەیە، لە چوارچێوەی دیالێکتی کرمانجی ناوەڕاستدا، لە میتـافۆر و ئـەو ڕۆڵـەی کـە لـە شـیعردا هەیـەتی دەکۆڵێتـەوە، سـەرچاوەی نموونـەکانمان ئەو میتافۆرانەن، کە لـە لایـەن شـاعیرەوە بەکارهاتوون، بـە چەنـد شـێوازێکی جیـاواز، پشـت بـە ڕێبازی وەسـفی شـیکاری، لـە شـیکردنەوەی نموونـەکان و چۆنیەتی دروستبوونی وێنە میتافۆرییەکان بەستراوە .

بەشەکانی لێکۆڵینەوەکە :

لێکۆلێنەوەکـە، لـە پێشـەکی و دوو بـەش پێکهـاتووە، بەشـی یەکـەم :پێناسـە و جۆرەکـانی میتـافۆر لـەخۆی دەگرێت،بەشـی دووەم : بریتییـە، لـە میتـافۆر لـە

شیعردا و وێنەی شیعری،لەگەڵ هەڵبژاردنی چەند نموونەیەكی میتافۆریی لە كۆمەڵە هۆنراوەی (مۆسیقای نامۆیی) و (پاییزی نیگەرانی) دا .

بەشی یەكەم :

پێناسەی میتافۆر

چەندین پێناسە و بۆچوون لەبارەی میتافۆرەوەكراوە، لێرەدا ئاماژە بە هەندێكیان دەكەین : ((وشەی میتافۆر Metaphor یۆنانییە و بە مانای ((گواستنەوە)) دێت، بۆیەكەمجار ئەرستۆ بەكاریهێناوە، وەک سیفەتێكی شتێک دەگوێزرێتەوە بۆ شتێكی تر یان مرۆڤ یان لە سروشتەوە بۆ مرۆڤ و بە پێچەوانەشەوە،ئەمە گرینگترین و بڵاوترین فیچەری زمانە،كە تیایدا، یەک شت بیر یان كارێک بە و شە و دەربڕین دەگەڕێندرێتەوە بۆ شت، بیر، كارێكی تر،چوونكە هەندێ خاسیەتی هاوبەشیان هەیە)) (هالبێرگ :٢٠١٠ : ٧٩) .

خوازە، لەلای زانایانی روونبێژیی،بریتییە لە گواستنەوەی وشەیەک لە واتای بنەڕەتییەوە، بۆ گەیاندنی واتایەكی نوێ . زمانەكان، ئەم شێوازە بۆ پەرەپێدانی زاراوەی نوێ بەكاردەهێنن، زاراوەی نوێ لەسەر بنچینەی بێژەی كۆن بۆ واتاو چەمكی نوێ دادەنێن . لەم دۆخەدا،وشە دەبێتەخاوەنی واتایەكی نوێ، لە جێگای واتای كۆن و لەناوچووەكەی، یان دەبێتە هەڵگری دوو واتا، واتایەكی نوێ و واتای دێرین، لەم دۆخەی دواییدا،دەچێتە خانەی فرەیی لە واتادا (القاسمی : ١٩٨٨: ٩٩) . (ادونیس) ((شتێ نییە نەتوانین گوزرشتی لێ بكەین بەڵام ئەركی زمان قۆستنەوەی ئەو دەربڕینانەیە كە پێی ڕانەهاتووین)) (عەلی : ٢٠٠٠ : ١٦) . دەكرێ دەربڕینێكی وەک (كۆترێک لە ئاگر)،لە دەوروبەرێكی تایبەتیدا، لێكدانەوەی بۆ بكرێت، ئەوەی لە واقیعدا، بە لۆجیک دانانرێت، دەكرێ لە ڕێی میتافۆرەوە ئەنجام بدرێ لە دەوروبەرێكی تایبەتیدا لێكدانەوەی بۆ بكرێت .

بە بەراوردكردنی ئەو پەیوەندییەی، كە لە نێوان میتافۆر و لێكچواندندا هەیە، دەتوانین بەم شێوەیە پێناسەی بكەین :((بەكارهێنانی وشەیەكە بۆ مانایەكی تر، ئەو وشەیەی كەلەبری شتێک بەكاردێت .لێكچواندنێک هەیە لەنێوان

لێخواستراو و بۆخواستراودا، لە لێكچوانـدا مەرجە هەردووبنەڕەتەكە لێچوولەوچوو هاتبن بەڵام لە خواستندا یەک لەم دوو بنەڕەتە هاتبن بەسە،لە خواستندا تەنیا یەكێک لە بنەما سەرەكییەكان دەردەكەوێت ئەویش بەزۆری لێخواستراوە .هەندێ جار بۆخواستراو دەردەكەوێت، ئەوسا لێ خواستراو دەرناكەوێت تەنیا پەیوەستێک لە لێ خواستراو وەردەگرێت، ئەو كاتە خواستنی دركاو دروستدە كا)) (عیسا :٢٠٠٩: ١٤) . هۆكارێكی گرینگی میتافۆ، دەوڵەمەندكردنی زمان و پڕكردنەوەی ئەو كەلێنەیە، كە بەهۆی سنورداریی وشەوە لە زماندا دروست دەبێت (وشە لە رووی ژمارەوە لە هەموو زمانێكدا سنووری هەیە و لە بن دێت، بە پێچەوانەی واتاوە،كە هەرگیزاو هەرگیز كۆتایی نایەت و هەمیشە لە پەرەسەندن دایە، ئەم راستییە وای لە میللەتان كردووە، هەندێ وشە لە زمانەكانیان بۆ دوو واتا یان زیاتر بەكاربهێنن .لە زانستی زمان و هونەری رەوانبێژیشدا،ئەو وشانە بە چەشنێكی تایبەتی باس دەكرێن و لێیان دەكۆڵدرێتەوە،سەرەنجام ئەو وشەیەی كە بۆ واتایەكی نوێ لە زمانی لاتینی و زمانە زیندووەكانی ئەوروپادا بەكاردێت پێی دەوترێ میتەفۆر Metaphore)، (بەسیر : ١٩٧٩: ٥٨) .

جاحز دەڵێ: ((خواستن ناونانی شتێكە بە شتێكی تر ئەگەر شوێنی گرتەوە))، (حەمەد : ٢٠: ١٣) بە پێی ئەم پێناسەیە، دەبێ لە نێوان وشە بنەڕەتیەكە و واتا میتافۆرییەكەدا،لێكچوون و پەیوەندییەک هەبێت، لە هەر روویەكەوە بێت، جوانی یان ئازایەتی یان لێهاتوویی یان وردی و زیرەكی و خێرایی . (أحمد : ٢٠١٠ : ٤٩) ئەم جۆرە ئاڵو گۆڕبوونەی نێوان وشە و واتاكان لە سیاق و دەوروبەری بەكارهێنانـدا، لە زمانەوانی نوێدا، گرینگی پێدەدرێ، لە بەرئەوەی هۆكارێكە بۆ دووبارە بەرهەمهێنانەوەی واتا و وشەی فەرهەنگی .
میتافۆر بەشێكە لە زمانی بە وێنە،((زمانی بە وێنە چەترێكە چەردەیەک دەربڕین و شیكردنەوەی هەمەجۆرلە خۆیدا كۆدەكاتەوە،میتافۆر یەكێكە لەو هونەرانەی كە بەهۆیەوە زمانی بە وێنە دادەڕێژرێ و لە سەر بنەمای پەیوەندی ((لێكچوون)) ،(هالبێرگ : ٢٠١٠ :٧٧)

ـ یەکێک لە جۆرەکانی میتافۆر ((گواستنەوەی واتایە،لە ناوێکی تایبەتییەوە بۆ ناوێکی گشتی، زۆر لە پاڵەوانانی چیرۆک یان رۆمان، کە سیفەتێکی زەقی دیاری دەبێت (چاک یا خراپ)، دەبێتە ناوێکی گشتی و ناو لەهەموو کەسێک دەنرێت کە ئەو سیفەتە هەڵگرێت))،

(قادر :٢٠٠٠ : ١٨٨) چەندین نموونەی لەم جۆرە، لە ژیانی رۆژانەدا بەرچاودەکەوێت :

ــــ هەندێکجار،رووداوێکی راستەقینە کە روودەدات، وێنەیەکی زمانی (هۆشەکیی) لە لای خەڵکی دروست دەکات و دواتر دەبێتە خوازەیەکی زمانیی، بۆ هەر رووداو یان هەڵوێستێکی لەو جۆرە،بۆنموونە (لافاوی عەدەبەڵەک) خوازەیەکە بۆ لافاوێکی بەهێز، کە لە وەرزی هاویندا، لەشاری کۆیە روویداوە، ئەم لافاوە پیاوە و ئەسپەکەی بردووە، لە ئێستادا کاتێک رووداوێکی هاوشێوەی ئەمە دێتە پێش، دووبارە ئەم میتافۆرە دەووترێت و بەکاردەهێندرێت.

ـ بەهۆی ئەو بارودۆخە خراپەی کە بەسەر هەرێمی کوردستاندا هات، لە رووی رامیاری و ئابوورییەوە، میتافۆری (معاشەکەت جوانە)،(ئاگری شۆرشی سپی کپ ناکەین) کەوتە ناو ئاخاوتنی رۆژانەوە .

یەکەم : دەربڕینێکی میتافۆریی تەنزئامێزە، (جوان) لەم رستەیەدا،بەواتای بنەرەتی خۆی بەکارنەهاتووە، بەڵکو بە واتایەکی پێچەوانە (ناشیرین، خراپ، نەبوونی) بەکارهاتووە .

دووەم : میتافۆرێکە، بە واتای خەباتی ئاشتیخوازانە دێت .

بە پێی بنەمای دەرکەوتنی واتای بنەڕەتی و واتای خوازراو، دەتوانین میتافۆر بۆ دووجۆری ئاشکراو درکاو دابەشبکەین :

خواستنی ئاشکرا :

لە خواستنی ئاشکرادا، واتا بنەڕە تییەکە (لێچوو)، دەردەکەوێت،واتای خوازراو لەوچوو ناوترێت، بەهۆی پەیوەندی، یان وێنەی رەمزییەوە دەزانین،کە مەبەست واتا خوازراوەکەیە،نەک راستەقینەکە ی:

شەرابی لەعلی روممانی لە ((نالی))
حەرامە بێ مەزەی ما چێکی لێوان (دیوانی نالی : ١٣٨٨: ٢٦٣)

شاعیر (لێو) ی بە (شەرابی لەعلی روممانی) چواندووە، لێچوو دەرکەوتووە، بەڵام لەوچوو دەرنەکەوتووە، واتە : چەشتنی شەرابی ڕەنگی سووری هەناریی، حەرام دەبێت، ئەگەر ماچی لێوی یار نەبێتە مەزەی .

_ **خواستنی درکاو (الاستعارە المکنیة**) :ئەم جۆرە، بە درکە (کنایە)،تێکهەڵکێش دەکرێت، کە رەمزێکە،بە وشە یان پێکهاتە دەردەبڕدرێت، مەبەست واتایەکی ترە،کە ئاخێوەر دەیەوێت جێگیری بکات .

درکە بریتییە لە ((بەکارهێنانی وشەیەک لە جیاتی وشەیەکی تر،کە پەیوەندی کات یان شوێن، لە نێوانیاندا هاوبەشبێت))، (عەلی : ٢٠٠٠ :٨٦) .

یان ((شێوەیەکی ئاخاوتنە،کە جێگەی ناوی شتێک بە ناوی چەند شتێکی تر دەگرێتەوە، کە یەکسەر ئەوت بیردەخاتەوە، بۆ نموونە بوتڵ و خواردنەوە، رۆژنامە ـ رۆژنامە نووس،تەنوورە و ژن،مۆزارت بۆ مۆسیقای مۆزارت))، (هالبێرگ : ٢٠١٠ : ٨١) .

زۆر لە دەربڕینەکانی رۆژانەمان میتۆنیمین، بۆنموونە کە دەڵێین (من نالیم خۆش دەوێت)، مەبەست ئەوەیە (بەرهەمەکانی یان نووسینەکانی نالیم خۆش دەوێ)، پەیوەندی نێوان نالی و بەرهەمەکانی زۆر ئاشکرایە .

_ **خوازەی بەڕەڵڵا:** جان کوهین، پێی وایە کە کردەی گۆڕانی واتا لە خۆوە روونادات، هەروەک لە وتاری خواستن ودرکەدا دەبینرێ، لە بەرئەوەی لەنێوان مەدلوولی یەکەم و مەدلوولی دووەمدا،پەیوەندییەکی ئاڵوگۆڕ هەیە، کە لەگەڵ یەکتریدا شیاو و گونجاون،ئەگەر پەیوەندییەکە لێکچواندن بوو، بە خواستن دادەندرێت،بەڵام ئەگەر هاوسێیەتی بوودرکەیە، هەروەها ئەگەر لەسەر بنەمای پەیوەندی بەش بە گشت بوو،ئەوکاتە خوازەی بە ڕەڵڵایە

(بوحوش :٢٠٠٩ :٢٢٠). شاعیر بەهۆی خوازەی بەرەڵڵاوە، وشەیەک بۆ بوارێکی تر دەگوازێتەوە و بەکاری دەهێنێت، بەهۆی ئەمەش جۆرە لەجێ چوون یان خزینێکی واتایی روودەدات .

لەسەر بنەمای ئەم دابەشکردنە، دەتوانین دوو بۆچوون وەربگرین :

بۆچوونی یەکەم : متافۆر مەجازە لە سەر بنەمای پەیوەندی و وێنەی رەمزی دامەزراوە .

بۆچوونی دووەم :میتافۆر جۆرە لێکچواندنێکە،کە یەکێک لە بنەڕەتە سەرەکییەکانی لادراوە .بەم جۆرە میتافۆر لەسەر بنەمای دوو بنەڕەت دابەش دەکرێ : لە خواستنی راگەیاندراودا (دەربڕاو)، لێ خواستراو دەردەبڕدرێت و بۆ خواستراو دەرنابڕدرێت، بەهۆی پەیوەستێکەوە دەزانرێ،کە مەبەست واتا راستەقینەکە نییە، بەڵام لە خواستنی درکاودا،لێ خواستراو دەرناکەوێت،بەڵکو تەنیا بۆخواستراو دەردەکەوێت .

میتافۆرە باوەکان (**سواوەکان**) : هەندێک جۆری میتافۆر بەرادەییێک بڵاون، کە تەنانەت ئێمە هەستیان پێ ناکەین، بۆ نموونە :لەکاتی گەشتکردندا،کە بەرێگایەکدا دەڕۆین،چەند تابلۆیەک دەبینین : (ژیان لێرەوە دەست پێدەکات، شاری خەونەکان، دەشتی بەهەشت) .

بەهەمان شێوە میتافۆر لە وشەکانی بەستە و گۆرانیشدا دەردەکەوێت، بەستەو گۆرانی میللی ژمارەیەکی زۆر میتافۆریان تێدایە، کە وا هەست دەکەین بەهۆی دووبارە بوونەوەیان و زۆر بەکارهێنانیان سواون و وەک دەربڕینی باویان لێهاتووە .

((کاکە، شەمار چەند خۆشە دەمەک دێ دەمەک نایێ

یارم گەلەک جوانە ڕوومەت گوریێ بیزایێ)) (شێخانی : ١٩٩٠ : ٣٧)

ڕوومەت گوریێ بیزایێ : میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە .

((لەگەر تومە ئەی رابیە بەژنت شترە شەنگەبیە

جۆت لیمۆت لەسەر سنگیە دامەزرانی وەک قەندیە)) (س . پ : ٣٨)

بەژنت شترە شەنگەبییە : میتافۆرێکی کارییە .

بەژنی یاری بە شترە شەنگەبی چواندووە .

لیمـۆ / میتافۆرێکـە خـوازراوە بـۆ سـینگی یـار، قەنـد بـۆ جـوانی و سـپییەتی خوازراوە .

((ڕاوەستاوە ڕاوەستایە بەژنی داری خورمایە

مەمکی لیمۆی بەغدایە

گۆتم بینە ماچت کەم گەردن شووشەی لامپایە) (س.پ : ٩٩)

(بەژنی داری خورمایە، مەمکی لیمـۆی بەغدایـە، گـەردن شووشـەی لامپایـە)، سێ دەستەواژەی میتافۆریین .

بەشی دووەم :

میتافۆر لە شیعردا :

میتـافۆر ڕۆڵێکـی گرینـگ لـە دەوڵەمەنـدکردنی فەرهـەنگی زمانـدا دەبینـێ، لـە بواری ئەدەبیشدا میتافۆر بەکارهێنانێکی فراوانی هەیە، بە تایبەتی لـە شـیعردا، شاعیران بەهۆی بەکارهێنانی میتافۆرەوە داهێنان ئەنجام دەدەن، جگە لەمە لـە میتـافۆردا، واتـا پتـر چـڕ دەبێتـەوە و بـە ناڕاسـتەوخۆیی دەردەبڕدرێت، کـە زۆربـەی جـار ئـەم شـێوازەی دەربڕینـە، کاریگـەری زیـاتر لای وەرگـر بـە جێدەهێڵێ .بۆی هەیە دواجار بە هۆی ئەو پەیوەندییەی،کە لە نێوان زمانی ئەدەبی و ئاخاوتنی ڕۆژانـەدا هەیـە، ئـەم میتافۆرانـە بپەڕنـەوە نـاو فەرهـەنگی زمانی ئاسایی و
ڕۆڵێکی گرینگ لە ئاستی واتادا ببینن .

ئەرکی شـیعر بەهـۆی پێگەکەیەوە، لە چوارچێوەی ئەرکەکانی تـری زمانـدا، دیـاری دەکرێـت . لێکـۆڵینەوە لە زمـانی شـیعر، بە شـێکە لە زانسـتی زمان،کە زانستێکی فراوانە، توێژینەوە لە بونیـاتی زمـان دەکـات . (گرینگـی پێدانی ئەم بـوارەش لەگەڵ جاکۆبســن و تیــۆرە کەی {زمــانەوانی گەیانــدن} دەســتی پێکـرد،کە چەمکـی پەیـامی تێدا پێشـکەش دەکرێت،لەگەڵ بەرهەمهێنـانی چەنـد واتـایەک وەک ئەرکـی شـیعریی بـۆ گەیانـدنی مەبەسـتی پەیـام ()، (الـولی : ١٩٨٨ : ٢٧).

وێنەی شیعری :

لە سـەردەمی کـۆنەوە، شـیعر گرینگییەکـی زۆری پێـدراوە و لە روانـگەی جیـاوازەوە تێڕوانینـی بـۆ کـراوە،بە پێـی جـۆری رەخنەگـر و رێبازەکانیـان هەڵسـەنگاندی لەبـارەوە کـراوە، لەلای یۆنانیەکـان شـیعر وێنەیەکـی وتەبێـژە، وێنەش شیعرێکی بێدەنگە، لای عەرەبەکانیش هـونەرێکی وێنەییە. (صالح : ١٩٧٨: ٣١٧) .

((وێـنە لە رەخـنەی ئەوروپیـدا(image) ی پـێ دەوترێـت کە وشـەیەکی ئینگلیزییە)) (گەردی :٢٠٠٤ :٢٥) وشەی Imagination بە واتای خەیـاڵ دێت، لەبەرئەوەی خەیاڵ رەگەزێکی گرینگی شیعرە و لە دروستکردنی وێنەی هونەریدا، بەشـدارییەکی فراوان دەکات. ئەم گرینگی دانە بە شـیعر، زاراوەی وێنەی شیعری لێکەوتۆتەوە، کە رەگەزێکی زیندووە لە رەگەزەکانی پێکهاتەی دەروونی ئەزموونی شیعری شاعیر .

دوو ئاستی کارلێککردن لە وێنەی شیعریدا هەیە ئەوانیش ئاسـتی (دەروونـی) و(ئاستی واتاییە)، یان ئەرکی دەروونی و ئەرکی مەعنەوییە، شیعر دەربڕی هەمـوو ئەو هەسـت و نەسـت و خەیـاڵانەیە، لە نـاخی شـاعیرێکدا پەنگـی خواردۆتەوە و لە دەقێکی شـیعریدا بەرجەسـتە دەبێت، ((وێنە رەنگدانەوەی بارێکی دەروونی دیاریکراوە،کە شاعیر بەرامبەر هەڵوێستێکی دیـاری کـراو لە ژیانیدا دەوروژێنێت))،(حسن : ١٩٩٧ : ٧٦).

لە شــیعری کلاســیکدا،وێنەی شــیعری زیــاتر لە روانــگەی هونەرەکــانی رەوانبێـژییەوە سـەیری کـراوە و تەنیـا بـۆ رازانـدنەوەی لایەنـی جوانکـاری شـیعرەکە بەکارهـاتووە،کەچی لە شـیعری نوێـدا ئەم چوارچێـوەیە شـکا و وێنەی شیعری زیاتر گرینگی پێ دەدرێت و پەنتاییەکی فراوان داگیر دەکات .بە بنەمـایەکی گرینگی داهێنـان و هـونەری شیعری دادەنـدرێت .ئەو وێنـانەی کە شاعیر لە ژیانی ئاسایی خۆیدا دەیانبینێ،لە هـزرو بیریـدا ئاوێتەیـان دەکات و بەرگێکی هونەرییـان بە بەردا دەکات،لە گەڵ خەیاڵدا،وێنەیەکی تازەیـان لـێ دروست دەکات .

(كامیل به صیر)، دوو جۆره وێنه دەست نیشان دەكات، (یەكەمیان وێنەی ڕاستەوخۆ كه به تەنها واتای ڕاستەوخۆی وشە و دەربڕینەكان خۆیان دەگەیەنن، بێ ئەوەی پشت به زانستی رەوانبێژی بەسترابێ، دووەمیان : وێنەی هونەری، بریتین لەو وێنانەی كه به مەبەست و بەشێوەیەكی كارامه و هۆشیاریی ئەنجام دەدرێن، به هۆی بابەتەكانی لێكچواندن و خوازه و خواستن و دركەوه كه زمانی دەربڕینی ئەندێشەن دروستكراون) ، (البصیر: ١٩٨ : ٢٦٨ ـ ٢٧٠) .

لادانی واتایی :

محەمەد مەعروف، لادانی واتایی، بەم شێوەیه پێناسه دەكات : (لادانی واتایی،شكاندنی یاساكانی دیوی ناوەوەی زمانن،پەیوەندییەكی پتەویان به گۆڕینی مەبەست و واتا و تێگەیشتنەوه هەیە،واته : نەك هەر واتای سەردەم دەگۆڕن،بەڵكو دەبنه بار و ئەرك بۆ گوێگریش، دوو جۆر كۆت و بەندی واتایی هەیە،كه لادان لێیان دەبێته هۆی ناوێزەیی له واتادا : ١ ـ كۆت و بەندی هەڵبژاردن

٢ ـ كۆت و بەندی هاوڕێیەتی

كۆتی هەڵبژاردن لەخودی واتای وشەكانەوه دێت،بەڵام كۆتی هاوڕێیەتی دەرەكییە، كۆتی هەڵبژاردن لەوەدایە، كه كەرەسەیەكی رسته (بۆنموونه كار) دەتوانێ هەندێ مەرجی خۆی بەسەر كەرەسەیەكی تردا (بۆنموونه بكەر یان بەركار) بسەپێنێ، كۆت و بەندی هاوڕێیەتی كاریگەری كەمتره و بەزۆری لەو كاتانەدا دەبێ، كه وشەیەك هاوڕێیەتییەكەی دەگۆڕێتەوه یان لەگەڵ وشەیەكدا دێ، كه لەمەو پێش ئاشنایەتی لەگەڵدا نەبووه . (فەتاح : ٢٠١٠ : ٤١٩(. ئەگەر شاعیر یەكێك لەم كۆتانەی بەزاند،ئەوا دەچێته بواری لادان،(له شیعری نوێدا،لادانی واتایی زیاتر له لادانی زمانیی هەستی پێ دەكرێ، هەر شاعیره و جۆره شێوازێك هەڵدەبژێرێ، دیاره شیعر له زمانی قسەكردنی ڕۆژانه هەڵدەگەڕێتەوه و یاخی دەبێت،بەو مانایەی ئەو وشه و ڕستانەی كه بۆ قسەكردن بەكاردەهێندرێن،له نێو دەقێكی شیعریدا،مەدلوولی تر وەردەگرن . دەتوانین لادانی واتایی،به پێی ئەو دوو پەیوەندییەی كه

یاکۆبسن ناویان دەنێ،هەڵبژاردن و لێکدان،سوسێر پێیان دەڵێ هاونشینی و بیرخستنەوە، دابەش بکەین بۆ :

لادانی واتایی : بە گوێرەی هەڵبژاردن ــ لیکچوون ــ خوازە .

بەگوێرەی لێکدان ــ لێڵی .

ــ پارادۆکس (،) کانەبی : ٢٠٠٠ :٤٠ (.

دروستبوونی میتافۆر لە راستیدا بەهۆی یەکەکانی زمانەوەیە، دووبارە ناوەرۆک و جەوهەرێکی نوێ، بە شێوە کۆنەکان دەداتەوە . (ڕەسەنایەتی هەر لەوە نایەت، کە مرۆڤ یاساکانی زمانەکەی جێبەجێ بکات بەڵکو هەندێ جار لە ڕێگەی بەزاندن و شکاندنی یاساکانەوە دروست دەبێت ئەم ڕەسەنایەتییە، کە چاکتر وایە بە داهێنان ناوی بەرین ئەو جۆرەیە کە بەتایبەتی لە شیعردا دەبینرێ کەواتە ئەگەر مرۆڤی ئاسایی تەنیا توانای ڕەسەنایەتی تێدا بێ، ئەوا شاعیر دوو توانای دراوەتێ : توانای ڕەسەنایەتی کە توانایەکە لە هەموو ئاخێوەرێکدا هەیە و لە پیادەکردنی تەواوی یاساکانی زمانەکەوە دێ، توانای داهێنان کە بەزۆری لە شاعیردا هەیە لە بەزاندنی یاساکانی زمانەوە دێ، ڕەسەنایەتی توانایەکی تاک و کۆ یان هاوبەشە، بەڵام داهێنان توانایەکی تایبەتە، بەزۆری لە زمانی شیعردا دەبینرێ)، (فەتاح : ٢٠١٠ : ٤٠٣) . ئەو شێوازەی کە شاعیر بەکاری دەهێنێت،سەرووی زمانی ئاساییە و بە خاسییەتی زمانی ئەدەبی جیادەکرێتەوە .

شاعیر لەم کۆپلە شیعرەدا، وێنەیەک دروست دەکات،کە تێیدا، هەستگۆڕکێ، لە نێوان هەستەکانی مرۆڤدا دەکات .

*جگەرەیەک بەکونی گوێمەوەیە و
لووتم گۆرانی دەڵێ و
دەمم گۆرانییەکە دەبیستێ و
پێڵووی چاوەکانم چەپڵە لێدەدەن و
دڵم بۆنی گوڵ دەکا (عیسا :٢٠١٣ : ٩٩)

له دونیـای راسـتەقینەدا، { جگـەرە } بە دەمـەوە نـەک گـوێ دەگیرێـت، دەم گۆرانی نابیستێ، چەپڵە بە دەست نەک پێڵوی چاو لێ دەدرێ،بەڵام پەیوەندی لێکنزیکی لەنێوان دوو دەست و دوو پێڵوەکان دۆزیوەتەوە .

وێنە یەکێکە لە رەگەزە چالاکەکانی شیعربەتایبەتیش، لە شیعری نوێدا کە بە گەلێک شێوە پێکدەهێندرێت، هیچ وێنەیەک بەبێ لادان دروست نابێ، جا ئەو لادانە چ لە ئاستی زمانـدا بێـت یـان ئاسـتی شـێواز و واتـادا بێـت،ئێمە زیـاتر مەبەستمانە ئەو وێنانە دەربخەین،کە بەهۆی میتافۆرەوە لەم کۆمەڵـە شیعرەدا دروسـت دەبێـت و دواتربـۆی هەیـە لە فەرهەنگـی زمانـدا، ڕەنـگ بداتـەوە و دەوڵەمەندی بکەن .

هەندێ لـە زمانـەوانان پێیـان وایـە، کـە شـیعر خواسـتنێکی جێگیـرو گشـیگیرە، قەسـیدەی شـیعریش،کردەی کـارلێکی کیمیاییـە، لەبەرئـەوەی ئـەو وشـانە لە رستەدا، بەیەکەوە کۆدەکاتەوە،کە بە پێی یاسای پێوەریی بەکارهێنـانی زمـان، لـە دۆخـی ئاسـایی دا بە یەکەوە نـایەن . ئەمەش بەهـۆی کـردەی گـۆڕین و خسـتنەبڕی وپێکهێنـان، لە هەردوو لایەنـی هەڵبـژاردن و دروسـتکردندا (دووبـارە دروسـتکردنەوە و داهێنـان) .تێپەڕاندن ولادان لە بـواری یەکەمـدا، پێـی دەوترێـت هەڵهێنجـان لە بەرئەوەی داهێنـانەکە، پەیوەسـتە بە یاسـای زمـانەوە، بەڵام لادان، لە بـواری دووەمـدا، پێـی دەوترێـت وتەبێژیـی، لەبەرئەوەی داهێنـانەکە، پەیوەسـتە بە یاسـای ئاخـاوتنەوە، هەردوو جـۆرە لادانەکەش، تەواوکەری یەکترین،لەبەرئەوەی لە ئاستی زمان خۆیدا، جێبەجێ دەکرێـت، بەڵام جیاکـاریەکە بـریتییە لە هەژمـوونی زمـان لەسـەر ئاخـاوتن، چـوونکە زمـان دەگۆڕێـت بـۆئەوەی واتـایەک بە ئاخـاوتن بـدات، بـۆیە کردەکە،پەیوەستە بە دوو کاتی پێچەوانە و تەواوکەری یەکتری :

أ ـ دۆخی لادان

ب ـ نەفی لادان و تێپەڕاندن .

لەم هێڵکارییەی خـوارەوەدا، هێڵە راسـتەکە واتـای گونجـان (الملائمـة)، دوو هـێڵە یەکتربـڕەکەش واتـای لێکـدابڕان و دوورکەوتنـەوە (المنـافرة) دەگەیەنێت، کە دەبێتە هۆی دروستبوونی میتافۆر :

دال

↓

مەدلوولی یەکەم (١)

↓

مەدلوولی دووەم (٢) ــ ئەرک (بوحوش : ٢٠٠٩ : ٢١٨)

لەم خشتەیەدا، دوو مەدلوول بۆ دال هەیە، لەبەرئەوەی میتافۆر، جۆرێک لە لادان و گۆڕانکارییەکی تێدایە ستراتیجیەتی شیعریش، یەک ئامانجی هەیە، ئەویش گۆڕینی واتا و زمانە، کە لەهەمان کاتدا گۆڕانی هزریش بەدوای خۆیدا دەهێنێ .

شاعیر کاریگەری بەسەر پەیامدا دەبێت، بۆئەوەی لە ڕێگای گۆڕانی دالەوە بە مەدلولی دووەم بگات، بۆیە پێویستە پشت بە مەدلولی یەکەم ببەستین، بۆ ئەوەی مەدلوولی دووەم بێتە کایەوە، لەبەرئەوەی شیعر داهێنان لە ئاخاوتن دەکات و زمانیش چەکەکەیەتی .

لێرەدا، ئێمە ئەم پارچە شیعرە بە نموونە وەردەگرین، تاوەکو بزانین تا چ ڕادەیەک داهێنانی تێدا کراوە : * کچێک بە پەنجەکانی دەستی ڕاستی

ڕوومەتی ئەنگوتکە هەویرێکی ماچ دەکردوو

کولیچەی عیشقی لێ دروست دەکرد (عیسا : ٢٠١٣ : ١٦٠)

میتافۆرەکانی ئەم نموونەیە بریتیین لە : ڕوومەتی ئەنگوتک، کولیچەی عیشق :

هێڵکاری میتافۆرەکان :

میتافۆری یەکەم :

دال : ڕوومەتی ئەنگوتک

↓

مەدلوولی یەکەم (١) : ئاردو هەویرێکی شێلدراو

↓

مەدلوولی دووەم (٢) : جوانی و خۆشەویستی (خڕی و پانی و قەڵەوی)

←

میتافۆری دووەم :

دال : کولیچەی عیشق

↓

مەدلوولی یەکەم (١) خۆشی و شیرینی و جوانی .

✕ ↓

مەدلوولی دووەم (٢) عیشق شیرینە .

←

لــە واتــای نــاوەکیی ئــەم میتــافۆرەدا (عیشــق)، ســیمای (+ شــەکر، + شیرین، + جوانی + ناسکی و لاوی، + هـەویر و سـورکردنەوە و تـەنوور) ی وەرگرتووە .

ـ هەویر وەک مرۆڤ ڕوومەتی هەیە و کولیچەی عیشقی لێ دروست کراوە .

ڕوونکردنەوەی چۆنیەتی دروستبوونی وێنە میتافۆرییەکە :

وینەکە،لە ئاستی واتاییدا، لە کێشانی شێوە ئەندازەییەکەی سـەرکەوتووە، (کولیچــە) جـگە لە مەدلــوولی یەکەم،مەدلــوولی دووەمیشــی وەرگرتــووە، شاعیر کۆتی واتـایی شـکاندووە، بەتـایبەتی بنەمـای هـاوڕێیەتی بەزانـدووە، لە وەدا کە وشـەیەک، لەگەڵ وشـەیەکی تردا دێت، کە لەوە و پێش، ئاشـنایەتی لە گەڵیدا نەبووە، وەک بەیەکەوە هاتنی وشەکانی(ڕوومەت و ئەنگوتکە هـەویر، هەیرو ماچکردن، کولیچە و عیشق) هەروەها بەزاندنێکی تری واتایی وێنەکـە بریتییە لەو دۆخەی کە دەڵێ (کچێک بە پەنجەکانی دەستی ڕاستی، ڕوومەتی ئەنگوتکە هەویرێکی ماچ دەکرد)، لـە بەرئـەوەی لـە دونیـای ڕاسـتەقیەندا، لێو ئەندامی ماچکردنە، نەک پەنجە .(ڕوومەت)، سیمای مرۆڤە، شـاعیر داویـەتی بـە (هـەویر)، کـە دیاردەیـەکی بێگیانـە، بـەو هۆیـەوە میتـافۆری (ڕوومـەتی هەویر) دروست بووە، (کولیچە)، دیاردەیەکی بەرجەستەیە و، (عیشـق)

دیاردەیەکی ئەبستراکتە و ناوێکی واتاییە، دراونەتە پاڵ یەکتری و میتافۆری (کولیچەی عیشق) دروستبووە، (کولیچە + ی + عیشق)

↓ ↓

دیارخراو دیارخەر

بەهۆی بەزاندنی چەند سیمایەکی واتایی، دیارخەر و دیارخراو بەیەکەوە هاتوون و وێنە میتافۆرییەکە دروستبووە .

* شاری بۆربەنداری هیندستان
تاکو ئێستاش لۆکەی سپی داپۆشیوە
چونکە ڕوحی پەپوولەیی گاندی لەم شارەدا داباریوە (س.پ : ١٦٠)

هێڵکاری میتافۆرەکان :

میتافۆری یەکەم :

دال : لۆکەی سپی

↓

مەدلوولی یەکەم (١) : نەرمی و سپییەتی

↓

مەدلوولی دووەم (٢) : ئاشتی و ئازادی

←

میتافۆری دووەم :

دال : ڕوحی پەپوولەیی

↓

مەدلوولی یەکەم : بەرائەت و بێ وەیی و پاکی

↓

مەدلوولی دووەم : مرۆڤێکی پاکی ئازادیخواز

ـ ڕوونکردنەوەی چۆنیەتی دروستبوونی وێنە میتافۆرییەکە :

شاعیر جۆرە لێکچواندن و بەراوردێکی لەنێوان، لۆکەی سپی و پەپوولە و ڕۆحی گاندیدا کردووە، لە ڕووی بەرائەت و پاکی و ئاشتی خوازییەوە، بۆ دروستکردنی وێنە میتافۆرییەکە، سوود لە چەند سیمایەکی واتایی وەک : < + سپی،+ باڵ،+ فڕین، + پاکی و بێگەردی > وەرگیراوە، دراوەتە پاڵ (ڕۆحی گاندی)، بەوهۆیەش، میتافۆری)ڕۆحی پەپوولەیی)،دروستبووە .

* ((چنگێ نوقڵە شیعر))

پەپوولە بێشەرمانە مەمکی گوڵ دەمژێ . (عیسا :٢٠١٥ :٦٢)

میتافۆری یەکەم :

دال : نوقڵە شیعر

↓

مەدلوولی یەکەم : چێژو شیرینی

↓

مەدلوولی دووەم : هەست و سۆزی شیعر

میتافۆری دووەم :

دال : مەمکی گوڵ

↓

مەدلوولی یەکەم : شیلەی گوڵ

↓

مەدلوولی دووەم : ڕەگەزی نێر و مێ

میتافۆرەکە، لەسەر بنچینەی لێکچوون لەنێوان (شیر و شیلە) ی گوڵ دروستکراوە .

هەندێکجار، شاعیر بۆ دروستکردنی میتافۆر،سوود لە پێچەوانەکردنەوەی دیاردەکان وەردەگرێت،بەهۆی ئەمەش سەرنجی خوێنەر یان گوێگر پتر رادەکێشێت، وەک لەم شیعرەی خوارەوەدا،دەبینرێ :

* گوڵ + هەنگ = شیری زەرد

گیا + مانگا = هەنگوینی سپی

خۆر + مانگ = شەو بە ڕۆژ (عیسا : ٢٠١٣ :١٣٠)

هێڵکاری میتافۆرەکان :

میتافۆری یەکەم :

دال : شیری زەرد

↓

مەدلوولی یەکەم (١) : سپی و زەرد

↓

مــەدلوولی دووەم (٢) : پێچەوانەکردنــەوەی دیاردەکـان، بەمەبەسـتی نیشاندانی دۆخێکی تایبەت .

←

میتافۆری دووەم :

دال : هەنگوینی سپی

↓

مەدلوولی یەکەم (١): زەرد و سپی

↓

مـــەدلوولی دووەم (٢) : پێچەوانەکردنـــەوەی دیاردەکـــان، بەمەبەســـتی نیشاندانی دۆخێکی تایبەت .

←

میتافۆری سێیەم :

دال : شەو بە ڕۆژ

↓

مەدلوولی یەکەم (١): تاریکی و ڕووناکی

↓

مـــەدلوولی دووەم (٢) : داگیرکـــاری و سەربەســـتی، زوڵـــم و ســـتەم و سەربەخۆیی .

- ڕوونکردنەوەی چۆنیەتی دروستبوونی وێنە میتافۆرییەکە :

لـە دونیـای ڕاسـتەقینەدا،هەنگوین ڕەنگـی زەردە، شـیر ڕەنگـی سـپییە، بـەڵام شـــاعیر پێچەوانـــەی کردۆتـــەوە،هەروەهاهـــەردوو دیـــاردەی شـــەو و ڕۆژ، پێچەوانەی یەکترین و لە ڕۆژدا شەو نییە، دەکرێ هەردوو وشەی (شـەو) و

(ڕۆژ)، ئاماژە بن بۆ ئازادی و داگیرکاری یان بۆ جوانی کچێک، دەشێ (شەو) دەلالەت لە رەشی قژ یان چاو و ئەبرۆ بکات، خۆریش سپییەتی ڕوخسار

* پەنجەکانم ڕوومەتی
سێوێکی ناسک ماچ دەکەن،
شیشێک ئاو لەسەر ئاگرەکە
دەبرژێ
پەرداغە کەبابێک لەسە رمێز دانراوە،
باران تەڕ دەبێ و
ئاگر خۆی دەسوتێنێ
وەی لەو بەیانییە خۆشە (س.پ : ٩٩)

هێڵکاری میتافۆرەکان :

میتافۆری یەکەم :

دال : ڕوومەتی سێوێکی ناسک (سێو / جۆرە میوەیەکی جوانە، شێوەیەکی بازنەیی و سەرنج ڕاکێشی هەیە) .

↓

مەدلوولی یەکەم (١) : سێوێکی ناسک،وەک کچێکی تازە پێگەیشتوو وایە .

↓

مەدلوولی دووەم (٢) : سێو / میتافۆرێکە بۆ جوانی و لاوییێتی (پێدانی پەیمانی خۆشەویستی بە جوانی یار) .

میتافۆری دووەم :

دال : شیشێک ئاو، پەرداغە کەباب، تەڕبوونی باران، سووتانی ئاگر .

↓

مەدلوولی یەکەم (١) : ساردی و گەرمی

↓

مەدلوولی دووەم (٢) : ئەو بارودۆخەی، کە شاعیر تێیدایە، لە ڕووی دەروونی و جەستەییەوە .

– ڕوونکردنەوەی چۆنیەتی دروستبوونی وێنە میتافۆرییەکە :

شاعیر،بە شێوازی توانج لێدان و تەنز ئامێزەوە، باسی بەیانییەکی خۆش دەکات، بەهۆی ئەمەش،چەندین میتافۆری دروستکردووە،وەک : (ڕوومەتی سێو، ماچی سێو، برژانی ئاو، تەڕبوونی ئاو، سوتانی ئاگر)، لێرەدا بۆمان دەردەکەوێت، کە دوو ئاستی کارلێککردن و کاریگەری لە شیعردا هەیە، ئەوانیش : ئاستی واتایی و دەروونین، یان ئەرکی دەروونی و ئەرکی مەعنەوی، زیندوویی وێنە و کاریگەری دەربڕینی واتاکان، پەیوەستن بەم بەیەکەوە لکان و گونجانەی نێوانیان .بەم جۆرە وێنەی شیعری مەرج نییە تەنیا رووکارە ئیجابییەکان لە رووی دەروونییەوە نیشان بدات، بەڵکو دەشێ دیاردە دژیەک و پێچەوانەکانیش بەیەکەوە کۆبکاتەوە، ئەم جۆرە کارلێکە دژیەکییە، خاوەنی چەند ڕەهەندێکە، کە دەتوانین لە رووی لایەنە واتایی و دەروونیەکەی لەم کۆپلە شیعرەدا، بەم جۆرە باسی بکەین :

ڕەهەندی واتایی :

شاعیر، هەوڵ دەدات، وەسفی بەیانییەکی خۆش بکات، بەهۆی وێنەکێشانی چەند وشەیەک کە خاوەنی ڕەهەندێکی ئەندازەیین، یان پەیوەندی نێوان شتەکانی جیهان، لە ئاستی واتاسازیدا، خوێنەر وا هەست دەکات، کە ژیان لای ئەو پێچەوانە بۆتەوە، دیاردەکان، ئەرکی ڕاستەقینەی خۆیان ئەنجام نادەن، زنجیرەیەک دەستەواژەی پێچەوانە بەکاردەهێنێت وەک : شیشێک ئاو، پەرداغە کەباب، تەڕبوونی باران، سووتانی ئاگر .

وێنەیەکی شیعری دروستکردووە، بەهۆی ئاڵوگۆڕکردنی ئەرکی دیاردە فیزیکیەکان .

ئەم دەستەواژە میتافۆرییانە، توانای سەرکەوتوویی شاعیر، لە بەیەکەوەبەستن و لە دایکبوونی واتاکان دەردەخات، لەگەڵ داهێنانی وێنەی خاوەن فرەڕەهەندی هزریی و بەیەکچواندنێکی وردی نێوان دیاردەکان لە ئاخاوتندا بەمەبەستی گۆڕینی زمان وبەجێهێنانی مەبەستی شیعری .

ڕەهەندی دەروونی ـ ناوەکیی :

ڕەهەندی دەروونی پشت بەو گریمانەیە دەبەستێت، کە وێنەی داهێنراوی شیعریی،تەنیا پەیوەست نییە بە ڕەهەندی خودیی و جوانی ناسییەوە، بەڵکو کارایەکی زیندووە لەو پێگە شیعرییەوە سەرچاوە دەگرێت، کە لێی هەڵدەقوڵێت، بۆ تێگەیشتن لە مەبەست و کاریگەرییە بونیات و ئەرکییەکانی پێویستە بگەڕێنەوە بۆ سیاق و پێگەو ئەزموونی شیعریی .

لێرەدا، دەتوانین کاریگەرییە دەروونییەکانی وێنە شیعرییەکە، بەم شێوەیە لێکبدەینەوە : ئایا گونجان و ڕێککەوتن لە نێوان هەردوو ئاستی واتاسازیی و دەروونیدا هەیە ؟

ڕیزبوونی کەرەسەکانی ڕستەکان، ڕەنگدانەوەی بیرە سەرەکییەکەی شاعیرە؟

دۆخی شاعیر لە بونیاتی قووڵدا، هەمان شێوە ئەندازەییە ڕووکەشەکەیە ؟

بۆ وەڵامدانەوەی، ئەم پرسیارانە دەڵێین دوو ئاستی واتایی و دەروونی - ناوەکیی، گونجاو نین، لە بەرئەوەی دیارخراو و دیارخەرەکان، هاوڕێیەتییان بەیەکەوە نییە، شیعرەکە بە ناونیشانی (بەیانییەکی خۆش)، دەست پێدەکات، بەڵام شاعیر لەم بەیانییە خۆشەدا، دیاردەکانی لێ پێچەوانە بۆتەوە، وێنەیەکی تری بە شتە ڕاستەقینەکان داوە، هەروەها باسی تەڕبوونی ئاو و سوتانی ئاگر دەکات .

* باران بە پەنجە نەرمەکانی
عودی دەریا دەژەنی،
شەپۆل نۆتە نۆتە سەمفۆنیای دەنووسێتەوە
* مانگ ڕوومەتی شەوێکی ئەسمەرە (عیسا :٢٠١٣ : ١٦٢)

هێڵکاری میتافۆرەکان :

میتافۆری یەکەم :

دال : پەنجەی باران
↓
مەدلوولی یەکەم (١): نمەی باران

↓

مەدلوولی دووەم(٢) : کەشێکی ئارام و لەسەرخۆ

←

میتافۆری دووەم :

دال : عودی دەریا

↓

مەدلوولی یەکەم : نۆتە، ژێی مۆسیقا

↓

مەدلوولی دووەم : هەڵکشان و داکشانی شەپۆڵەکانی دەریا، ئاواز

←

میتافۆری سێیەم :

دال : مانگ ڕوومەتی شەوێکی ئەسمەر

↓

مەدلوولی یەکەم : تاریکی شەو، ڕووناکی مانگ

↓

مەدلوولی دووەم : جوانی و ناشیرینی، گەشبینی و ڕەشبینی .

ـ ڕوونکردنەوەی چۆنیەتی دروستبوونی وێنە میتافۆرییەکە :

نوو سەر دەیەوێت بەهۆی پێکچوواندنی چەند بارێکی نامۆ، پێناسەی چەند دیاردەیەکی سروشت بکات و چەند میتافۆرێک بەدی دەکرێت : (پەنجەی باران،عودی دەریا، ڕوومەتی شەوێکی ئەسمەر) .

بەراودکردنی{ پەنجە }، { ئاو}،{ عود } بە{ شەپۆڵ }،{ ڕووناکی }، {ڕوومەت }، {شەو}، { ئەسمەر} لە ئاکامی لادان لە مەرجەکانی گرایس پەی پێبردراوە،لە مەرجی دروستی و پەیوەندی لایداوە . وشەی ئەسمەر، لە بنەڕەتدا، بۆ وەسفکردنی مرۆڤ بەکاردێت، بەڵام شاعیر بەهۆی لادانێکی واتاییەوە گواستویەتییەوە بۆ (شەو)، بەو مانایەی کە لە شەودا مانگ

دیارنـەبێ ئـەوە شـەوێکی ڕەش و تاریکـە، کـە مـانگیش بـە دەرکـەوت زەوی ڕونـاکتر دەبێتـەوە، بـەڵام مـەیلی ڕەشـی هـەر دەمێنـێ، ئـەو مرۆڤانـەی ڕەنگی پێستەیان لەنێوان سپی و ڕەش دایە، پێیان دەڵێن ئەسمەر .

* ((سپیترین گەشبینی))

خەمێکی ڕەش ڕەش دەبارێ،

حەزدەکەم بە دەستە سەوزەکانم

شێرەبەفرینەیەکی سووری لێ دروست بکەم و

بیکەمە دیاری سپیترین گەشبینی . (عیسا : ٢٠١٥ : ٥١)

میتافۆری یەکەم :

دال : خەمێکی ڕەش

↓

مەدلوولی یەکەم : پەژارە

↓

مەدلوولی دووەم : ڕەشبینی

میتافۆری دووەم :

دال : دەستە سەوزەکانم

↓

مەدلوولی یەکەم : سەوزبوون و گەشەسەندن

↓

مەدلوولی دووەم : ژیان و ئاوەدانکردنەوە

میتافۆرەکـانی ئـەم دوو نموونەیـە، پەیوەسـتن بـە واتـای قووڵـەوە، کـە لـە سیاقێکی خەمناکییـەوە، سـەریان هەڵداوە، شـاعیر، بـە شـێوازی هەسـتگۆڕکێ، هەوڵی دروستکردنی خوازەکانی داوە،

وێنەیـەکی زینـدووی نـوێی داهێنـاوە،(خـەم)، کـە دیاردەیـەکی واتاییـە، ئاوەڵناوی (ڕەش) ی دراوەتە پاڵ، بـەهۆی ئەمـەش، میتـافۆرێکی ئاوەڵنـاوی (خەمێکی ڕەش) دروست بووە .

دەستی سەوز : میتافۆرێکی ناوییـە، بەمەبەسـتی : ژیانـەوە و گەشەسـەندن و ئاوەدانکردنەوە .

* بەفری فیراقت

چۆڕچۆڕ،

بە سۆبیانی

تەنیایمدا دادەچۆڕێ . (عیسا :٢٠١٥ :١٨)

دال : بەفری فیراق

↓

مەدلوولی یەکەم : جیابوونەوە

↓

مەدلوولی دووەم : هەست کردن بە تەنیایی و نائومێدی .

* قژی خۆزگە و حەزەکانمت دەڕنیەوە،

لەناو گڕی پەرچەمتدا

تاڵ تاڵ ڕۆحمت دەچنیەوە،

کە ڕۆیشتی کۆست کەوتوو بووم

وەک هەتیوی بێ داک و باب،

تەمەنی جوانیت سووتاندم

شیلەی گەنجیمت دا بە با،

مارانگازم لە گشت عیشقێک

نزیک نابمەوە لە ژوان .

دەرگای دڵم داخستووە

گوێ هەڵدەخەم لە ترپەی ژان .

تۆ ئاوێنەی دڵمت شکاند

پەرت و پەخشان بۆ هەزار لەت، (عیسا : ٢٠١٥ :٨٣)

هێڵكاری میتافۆرەكان :

میتافۆری یەكەم :

دال : قژی خۆزگە

↓

مەدلوولی یەكەم : هیواو ئاوات

↓

مەدلوولی دووەم : دوارِۆژ

←

میتافۆری دووەم :

دال : گرِی پەرچەم

↓

مەدلوولی یەكەم : كڵپەی ئاگر

↓

مەدلوولی دووەم : حەزو ئارەزوو

←

میتافۆری سێیەم :

دال : شیلەی گەنجی

↓

مەدلەولی یەكەم : شیرینی و تەرِیی

↓

مەدلوولی دووەم : خۆشی و چێژی تافی لاویەتی، هیوا و ئاوات .

←

میتافۆری چوارەم :

دال : دەرگای دڵ

↓

مەدلوولی یەكەم : خوێن و ماسولكە

↓

مەدلوولی دووەم : دڵداری

میتافۆرەكانی ئەم نموونەیە، تایبەتن بە لایەنی سۆزداری، میتافۆری یەكەم،پەیوەستە بە سیاقێكی سۆزداری تایبەت بە حەزو خۆزگە و هیواو ئاواتەوە، (قژی خۆزگە)،بەهۆی لادان لە مەرجی هاوڕێیەتی، دروستبووە . (قژ و خۆزگە)، لە دونیای ڕاستەقینەدا پەیوەندییان بەیەكەوە نییە، (خۆزگە)، دیاردەیەكی واتاییە، (قژ)، دیاردەیەكی بەرجەستەیە، (سووتان)، بۆ دیاردەی فیزیكی بەكاردێت، ئەم چاوگە خاوەنی كۆمەڵێك تایبەتمەندی خۆیەتی، وەك بوونی دیاردەیەكی فیزیكی بۆ سووتان، هەبوونی هۆكارێك بۆ سووتان، گۆڕان لە دۆخێكەوە بۆ دۆخێكی تر، بەجێ مانی پاشماوە، بەڵام (تەمەن) دیاردەیەكی واتاییەو ئەم سیمایانەی نییە، لە زمانی ئاخاوتن و وێژەدا، هەندێ جار ئەم چاوگە لە بواری خۆیەوە بۆ بوارێكی تر دەگوازرێتەوە، بەهۆیەوە میتافۆر دروست دەبێت .

دارەكە سووتا : واتای بنەڕەتی

↓

جەرگی سووتا : منداڵی مردووە

↓

سووتانی تەمەن

* كە لێوی جگەرەیەك ئەمژێ،
هەناسەم پڕ ئەبێ
لە دووكەڵی ئیرەیی،
حەلقە حەلقە بخوری پیرۆزی ماچ
بەرەو عەشی خودا (عیسا : ٢٠١٥ : ١٦) .

(دووكوڵی ئیرەیی) : میتافۆرێكی ئاوەڵناوییە، بەهۆی لادان لە مەرجی دروستی پێكهاتووە، لە واقیع و دەوروبەردا، ئیرەیی دیاردەیەكی خودیی ناوەكییە، دووكەڵی نییە، شاعیر ئەم جۆرە بەراوردەی لە نێوان ئاگری ڕاستەقینە و ئاگری مەعنەویدا كردووە، كە بەهۆی ئیرەییەوە لە ناخەوە هەڵدەستێ و مرۆڤ دەسوتێنێ .

* لە ڕۆژی عاشقاندا

گوڵە شیعرم بۆ هێناون،
بە ترپەی دڵ بۆنی بکەن،
بیدەن لە بەرۆکی ڕۆحتان (س.پ : ١٧)

هێڵکاری میتافۆرەکان :

میتافۆری یەکەم :

دال : گوڵە شیعر

↓

مەدلوولی یەکەم : شیعری جوان و ناسک

↓

مەدلوولی دووەم : دڵداری و خۆشەویستی

(گوڵە شیعر)، میتافۆرێکی ناوییە (دیارخراو + ە + دیارخەر)

(گوڵ + ە + شیعر)

شیعر، سیمای < + ڕووەک، + گەڵا ، + پەلک، + بۆن .. > ی وەرگرتووە، کە خۆی دیاردەیەکی ئەبستراکتە .

لە نیوە دێری دووەمدا، شاعیر هەستگۆڕکێی لە نێوان هەستی بیستن و هەستی بۆنکردندا کردووە .

ڕوونکردنەوەی چۆنیەتی دروستبوونی میتافۆرەکە :

(گوڵە شیعر)، میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە، بەم شێوەیە دروستبووە : دیارخراو + ە + دیارخەر (گوڵ + ە + شیعر)، لە دونیای ڕاستەقینەدا، شیعر دار نییە، تاوەکو گەڵاو گوڵ بگرێت، بەڵام لەسەر بنەمای بە ڕووەککردن و پەیوەندی (جوانی، بۆنی خۆش، هەستی ناسک)، میتافۆرەکە دروستبووە .

(بەرۆکی ڕۆح): میتافۆرێکی ناوییە، بنەمای چۆنیەتی و شێواز و دروستی بەزاندووە، بەم شێوەیە دروستبووە : دیارخراو +ی + دیارخەر (بەرۆک + ی + ڕۆح)

(ناوی بەرجەستە + ی + ناوی واتایی) .

* شیری سوور لە مەمکەکانی ئاگر دەچۆڕێ،

شیری ڕووناکیش لە مەمکەکانی خۆرەتاو (س .پ :١٩)

میتافۆری یەکەم :

دال : شیری سوور، مەمکی ئاگر

↓

مەدلوولی یەکەم : گەرمی و تاوسەندن

↓

مەدلوولی دووەم : کڵپە و شۆڕش

میتافۆری دووەم :

دال : شیری ڕووناک، مەمکی خۆرەتاو

↓

مەدلوولی یەکەم : تیشک و ڕووناکی

↓

مەدلوولی دووەم : ژیان و ئازادی

* تەپوتۆزی تەکنۆلۆژیا
سروشتی لێ شێواندین،
شەوانی منالیم نایێنەوە ؛
ئەو شەوانەی لەسەربان
بەباوەش ئەستێرەم کۆدەکردەوە (س.پ : ٢٧)

(تەپوتۆزی تەکنۆلۆژیا)، میتافۆرێکی ناوییە .

شاعیر بەهۆی وێنە میتافۆرییەکەوە، بەراوردێکی جوانی نێوان هەردوو دیوە پۆزەتیڤ و نێگەتیڤەکەی تەکنۆلۆژیا دەکات، کە لەهەندێ ڕوانگەوە سوودێکی گەورەی بە مرۆڤایەتی گەیاندووە، بەڵام لەهەمان کاتدا زیانیشی هەیە، چۆن بەهۆی تەکنۆلۆژیاوە هەزارەها، هۆکاری چارەسەرکردنی نەخۆشی و خۆشگوزەرانی بۆ مرۆڤ دۆزرایەوە، بەهەمان شێوە هەر بەهۆی تەکنۆلۆژیاوە، چەکی ئەتۆمی و چەکە کۆمەڵکوژییەکانی تر داهێنراون، جگە لەمە زۆربوونی ئامێرە ئەلیکترۆنییەکان و پێشکەوتنی تەکنیکی کاری کردۆتە سەر پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و ژیانە ئاسایی و سروشتییەکەی پێشووتر، هەروەها پاشماوەی ئەم هەموو ئامێرو تیشک و کۆمپانیا و دەزگایانەی

کەهەن، سروشتیان لێ شێواندووین و هۆکارێکن بۆ پیسبوونی ژینگە و بڵاوبوونەوەی جۆرەها نەخۆشی کە پێشتر بەم ڕادەیە نەبوون .

شاعیر خۆی پابەند کردووە بە ڕێبازی رۆمانتیکییەوە، لە ڕووی مەیل و ئارەزووی گەڕانەوەی بۆ ڕابردوو، ژیانی منداڵی و جۆرە بێزارییەک لەم ژیانە جەنجاڵییەی ئێستاییدا دەردەبڕێ،بە زمانێکی مەجاز، پەیوەندی نێوان باوەش و ئەستێرەی دۆزیوەتەوە، شێوازی زیادەڕەوی بۆ دەربڕینی وێنە میتافۆرییەکە بەکارهێناوە، چونکە وابەستە بە دونیای واقیعی و ڕاستەقینە وە، باوەشی منداڵێک ناتوانێ ئەستێرە کۆبکاتەوە ! بەڵام شاعیر بە شێوازێکی ناڕاستەوخۆ مەبەستە سەرەکییەکەی خۆی دەربڕیوە .

شاعیر کە میتافۆر دروست دەکات و یاساکان دەبەزێنی،بۆ ئاڵوگۆرکردنی وشە و ئاوەڵناوەکان لە نێوان بەرجەستە ودیاردە ئەبستراکتەکاندا،پشت بەچەند ڕێگایەک دەبەستێ،وەک بەکەس کردن، بەرجەستەکردن، بەتەنکردن،هەستگۆرکێ ... هتد.

ئێمە لێرەدا،بە تێکەڵی ئاماژە بە چەند نموونەیەک لە بەکارهێنانی میتافۆر لە شیعری مۆسیقای نامۆیی و پاییزی نیگەرانی دەکەین :

١ ـ بەتەنکردن ـ التجسم :

بەتەنکردن، واتە پێدانی قەبارە و بارستایی بە شتە واتاییەکان، شاعیر شتە مادییەکان، بە شتە ئەبستراکتەکان دەچوێنێ، (الملکی :١٩٨٠ : ٨٢) شاعیر بە شێوەی بەتەنکردن وێنەکان دەخاتە ڕوو :

* داسی خەیاڵم دروێنەی پێنەدەکرا

بەڕۆنی کەڵەشاخ لە هەسانی ئەفسانەم سویی (عیسا :٢٠١٣ ١٣٤) .

میتافۆرە بەکارهاتووەکانی ئەم نموونەیە بریتین لە : داسی خەیاڵ، هەسانی ئەفسانە .

شاعیر بەهۆی بەکارهێنانی وشەکانی (داس، هەسان)،سیمای [+تەن] ی بە (خەیاڵ، ئەفسانە)، داوە،کە دوودیاردەی ئەبستراکتن، بەهۆی خستنە پاڵ، میتافۆری (داسی خەیاڵ، هەسانی ئەفسانە)، دروستبووە : ناوێکی بەرجەستە + ی + ناوی واتایی، کاری درەوکردن، پێویستی بە بەرکارێک

هەیە لە بواری کشتوکاڵدا، بەڵام خەیاڵ ئەم سیمایەی بەزاندووە . هەسان بۆ تیژکردنەوەی شتی بەرجەستە، نەک واتایی بەکاردێت، بەڵام شاعیر ئەم میتافۆرەی بەکارهێناوە، بەو واتایەی، کە ئەفسانە خەیاڵ فراوانی تێدایە، شاعیریش هەوڵدەدات، شیعرەکانی بە خەیاڵێکی چڕ بچوێنێ .

لەم وێنەیەدا، شاعیر،پەنا دەباتەبەر (غەم)، تەنی بۆ دروست دەکات :

* من بەسەر شەقامی غەمێکی درێژدا دەڕۆم

بەرەو ئەشکەوتی نامۆیی (س .پ :١٢٨) .

میتافۆرە بەکارهاتووەکانی ئەم نموونەیە، بریتین لە : شەقامی غەم، ئەشکەوتی نامۆیی .

سیمای[+ تەن] بە (غەم) دراوە، کە دیاردەیەکی ئەبستراکتە، بەهۆی ئەمەش میتافۆری {شەقامی خەم }، دروست بووە .

* بە کەرپووچی درۆیان

قەسرێکی لە جەهەنەم دروستکرد

(درۆ)سیمای [ــ تەن] ی هەیە، شاعیر بەهۆی بەکارهێنانی دەستەواژەی (کەرپووچی درۆ)، سیمای[+ تەن] ی پێداوە،بەهۆی ئەمەش میتافۆرێکی ناویی دروستکردووە .

* تەمەنم جگەرەیەک بوو،

بە دەم مژی ئازارەوە

وا بەسەرچوو (س .پ :٣٤) .

(مژ و جگەرە)، دوو دیاردەی بەرجەستەن دراون بە تەمەن و ئازار،بەهۆی ئەمەش شێوازی بەتەنکردن ئەنجام دراوە، میتافۆی[تەمەنی جگەرە، مژی ئازار]، دروستبووە .

* ساڵەکان تەمەنیان دروێنە کردم و

ڕایان پێچام بۆ ڕەوسەی گۆڕستان (س .پ : ١٦١)

وشەی (تەمەن)، بەهۆی دەستەواژەی (دروێنەکردن)، سیمای تەنی پێدراوە،هەروەها شاعیر لە دەستەواژەی (ڕەوسەی گۆڕستان) دا، داهێنانی کردووە، لە فەرهەنگی زماندا، (ڕەوسەی گەنم) هەیە، نەک (گۆڕستان)،

ئەمەش بەهۆی گواستنەوەی وشەی (گەنم) لە کێڵگەی ڕووەکەوە، بۆ کێڵگەی مردن و گۆڕستان .

* ئاڵای نیگەرانی لەسەرم دەشنێتەوە
پێدەشتی ئەوینم سەرتاپا ئاگر،
نامۆییم وەک ژیشک لە قاوغی ناوم،
نامۆییم بووە بە کەلەپچە و
باسکی دڵمی تۆق کردووە . (عیسا :٢٠١٥ : ٦٨) .

هەریەک لە وشەکانی (نیگەرانی، ئەوین، نامۆیی) بەهۆی دەستەواژەی (ئاڵا، پێدەشت، ژیشک، کەلەپچە) سیمای تەنی پێدراوە . چەند میتافۆرێک دروستبوون { ئاڵای نیگەرانی، پێدەشتی ئەوین) دوو میتافۆری ناوین،(نامۆییم بووە بە کەلەپچە) میتافۆرێکی کارییە .

* درک گەرای ئازاری خۆی
لە پەلوپۆیی من داناوە (س . پ : ٢٦)

دال : گەرای ئازار
|
مەدلوولی یەکەم : خەم و ناخۆشی
|
مەدلوولی دووەم : بێ ئومێدیی

لەم شێوازەدا، شاعیر سیمای جەستە و گیان، بە شتە مادی ومەعنەوییەکان دەدات و وەک گیانلەبەر مامەڵەیان لەگەڵدا دەکات، واتە پێدانی سیمای واتایی [+ بەرهەست] بە [+ئەبستراکت] .

* کاتێ دێوەزمەی تریشقە
بە شیشەیەکی ئاگرین
دەکەوێتە گیانی هەور
هەوری نوستوو لە تاو ئازاری
پەراسو و پشتی شکاوی

پڕ بە گەرووی دەقریشکێنێ و

دەداتە پڕمەی گریان (عیسا : ٢٠١٣ :١٢٨)

هەور، دیاردەیەکی سروشتە، سیمای (+ گیان)، (+ نووستوو)، (+ پەراسوو)، (+پشت)، (+گەروو)، (+گریان) ی پێدراوە، کە تایبەتن بە گیانلەبەر و مرۆڤ .

(دێوەزمەی تریشقە)،(گیانی هەور، هەوری نووستوو)، چەند میتافۆرێکن، لە دۆخی خستنەپاڵدا، لە ریزبوونی کەرەسەکاندا،دیارخراو و دیارخەر یەکناگرنەوە : (دێوەزمە + ی + تریشقە)، (گیان + ی + هەور)،(هەور + ی + نووستوو) .

بەهۆی ئەم دیاردەوە،هەندێ دیاردەی ئەبستراکت، تایبەتمەندی گیانداری پێدەدرێت :

*خۆشەویستیم لەڕبووە،

بە ماچە تەڕەکانی تۆ،

بە ماچە گۆشتنەکانی تۆ !!

دەبۆژێتەوە . (س.پ : ١٢٢)

هێلکاری میتافۆرەکە :

دال : لەڕبوونی خۆشەویستی

↓

مەدلوولی یەکەم : ئاژەڵی لەڕو لاواز

↓

مەدلوولی دووەم : نەمان و بێهێزبوونی خۆشەویستی

(لەڕبوون)، چاوگێکە بۆ وەسفکردنی ئاژەڵ بەکاردێت، (خۆشەویستی)، دیاردەیەکی واتایی ئەبستراکتە (لەڕبوونی خۆشەویستی)، دەستەواژەیەکی میتافۆرییە، بەهۆی گواستنەوەی واتاییەوە ئەنجامدراوە . (لەڕبوون)، کە تایبەتە بە وەسفکردنی ئاژەڵ، هەندێ جار بەهۆی گواستنەوەی واتایی لە ئاخاوتنی ڕۆژانە و وتاری تردا، وەک میتافۆر بەکاردێت (زانکۆکانمان

لەڕبوون). ڕستەیەکی سادەیە، بەڵام بەمەبستی تایبەتی بەکاردێت و دەکرێ چەند لێکدانەوەیەکی بۆ بکرێت .

* لە دەرگای بچوکی حەرفێکەوە
چوومە نێومالّی شیعرێک
هێند گەورە بووم،
نەمتوانی بێمە دەرەوە .

(دەرگای حەرف)، (مالّی شیعر) ، دوو میتافۆری ناویین . (عیسا ٢٠١٥: ٤٢)

* جەرگم دەدەڵێنێ ژەهری جودایی (س. پ : ٧٤)

دال : ژەهری جودایی
|
مەدلوولی یەکەم : ئازار و دوورکەوتنەوە
|
مەدلوولی دووەم : تاڵی و مەینەتی

٣ ـ شێوازی بەکەس کردن ـ التشخیص : { Personification } :

ئەمەش شێوازێکی ترە، لەو شێوازانەی وێنەی میتافۆری لەسەر بونیاتدەنرێت، بریتییە لە پێدانی تایبەتمەندی مرۆڤ،بە دیاردەکانی سروشت،سیفەتی مرۆڤ دەدرێت بە بێگیانێک یان گیانلەبەرێک کە خۆی ئەو سیفەتەی نەبێت (ئەحمەد ٢٠٠٧: ٢٣٤) .

لە دروستکردنی ئەم جۆرە میتافۆرەدا،شاعیر هەندێ سیماو پێکهاتەی واتایی،کە تایبەتە بە مرۆڤ بۆ دیاردەکانی تر دەیگوازێتەوە، بەهۆی ئەمەش وشە پێکهاتەیەک وەردەگرێت،کە لە بنچینەدا هی خۆی نییە و واتایەکی تر دەبەخشێت :

* چاوی خۆر گەلێ تیژە
لەهەر شوێنێ درزێ هەبێ
تێی دەڕوانێ (عیسا : ٢٠١٣ : ٢٤)

میتافۆری بەکارهاتوو، بریتییە لە (چاوی خۆر) .

دال : چاوی خۆر

↓

مەدلوولی یەکەم : بینین، تیشک و ڕووناکی

↓

مەدلوولی دووەم : سەرنجدان، وردبوونەوە، دڵداری، بەدەستهێنانی ئازادی .

شاعیر،سیمای(+ چاو) ی داوە بە خۆر و تایبەتمەندی مرۆڤی پێداوە،{تیژیی} ،چاوگێگە،کە لە بنچینەدا،بۆ وەسفی چەقۆ و هەندێک جۆرە کانزا بەکاردێت .

* بەسواری هەناسە تاساوەکانی هاتە نێو دڵم،
ئەمە دڵ نییە کانییەکە نەزیف بووە .
بەنێو دەریای خوێندا هاتە نێو دڵم،
ئەمە دڵ نییە گۆمێکی پڕ خوێنە (س . پ :٢٥)

* خۆرەتاو وا نەزیف بووە،
خوێنی تیشکی لێ دەچۆڕێ،
مانگیش بە تاقی ئاسمانا،
ڕووی جوانی خۆی لێم دەگۆڕی . (عیسا : ٢٠١٥ :١٠٠)

وشەی نەزیفبوون، کە تایبەتە بە مرۆڤ، شاعیر خستووەتیە پاڵ کانی، خۆرەتاو بەمەش تایبەتمەندی مرۆڤی پێداون،{ نەزیفبوونی کانی } ، { نەزیفبوونی خۆرەتاو } دوومیتافۆرن، بەهۆی لادان لە مەرجی دروستی پێکهاتوون، لێکدانەوەی میتافۆرەکان ،لەسەرەتادا نامۆ دێنە بەرچاو،بەڵام بە دۆزینەوەی بارودۆخی گونجاو، دەتوانین بە واتای ویستراوی دەقەکان بگەین .

* مشارێکی ددان کەوتو
بە هانکە هانک هەموو گیانی ببوە ئارەق،
ڕەنجی دەدا نەمامێک بخوات
وتم ئەی مشار شەرم ناکەی !!
ئەرێ تۆ پیربوویی تەوبە ناکەی ؟!؟

بەلاوی لە هەڕەتی ددان تیژی پیرە دارت دەخوارد،
ئێستاش نەمامە داری ناسک (عیسا :٢٠١٣ : ١٥١)

.

لەم کۆپلە شیعرەدا، شاعیر، سیمای (+ ددان) ی بە مشار داوە، کە لە بنەڕەتدا هی مرۆڤە، وەک مرۆڤ مامەڵەی لەگەڵدا کردووە،(هانکە هانک)،(ڕەنجدان)، (پیربوون) تایبەتمەندی مرۆڤن، بەمەبەستی تایبەتی، دراون بە مشار .شاش بوون و شکانی ددانەکانی مشارەکەی، وەک مرۆڤێکی پیر داناوە، کە ددانی دەکەوێ، مشارەکە کە ،گەنج بووە توانایەکی باشتری هەبووە، درەختی گەورەشی بڕیوە،کەچی ئێستا توانای کەم بۆتەوە، بەڵام واز لەو خووەش ناهێنێ، درەختی گەورە و ئەستووری پێ نابڕێ، ئەوەتا درەختی نەمام دەبڕێتەوە .

* داڵان قاچی هەیە
بناغە پێڵاوی هەیە،
پەنجەرە پەراسوو و
هەورەبانیش شەپقەی هەیە (س .پ :٢٣)

شاعیر، سیمای < + قاچ، + پێڵاو، + پەراسوو، + شەپقە > ی داوە بە (داڵان، بناغە، پەنجەرە، هەورەبان)، کە لە بنەڕەتدا هی مرۆڤن .

* کاتێ خۆر لێفەی هەورێ
بەسەر خۆی دا دەدا و دەخەوێ
پرخە پرخی خۆرە تریشقە
بەردەوام دەبێ (س .پ : ٥٧)

شاعیر، وەک مرۆڤ مامەڵە لەگەڵ خۆردا دەکات،(لێفەی هەور) میتافۆرێکی ناوییە،دیارخەرو دیارخراو هاوڕێیەتییان لەگەڵ یەکدا نییە و لە فەرهەنگی زماندا بەم جۆرە ریزنابن .

* هەنارێکی
قەڵشیوی لێو گڕی ددان سوور
دەمی پڕبوو لە ئاو
بۆ دوو لیمۆی کیژۆڵەیەک

که نوشتابووەوە لەبەردەمی و

گێسکی دەدا بن دار هەنار .   (س .پ :١٥٩)

چەند سیمایەکی وەک < + لێو، + ددان، + دەم > دراوە بە وشەی (هەنار).

* گاسن چەقۆیەکی زۆر تیژە

لە ئەنجامی پێدانی سیمای (+پێست)، بە (زەوی)، میتافۆری (پێستی زەوی) دروستبووە، کە میتافۆرێکی ناوییە (ناو + ی + ناو) : (پێست + ی + زەوی)

| |

دیارخراو   دیارخەر

* قەڵەم کچێکی کابۆ لەبەری شۆخ و شەنگە

کاتێ حەزی لە پیاسە بێ

پێکێ شەراب دەخواتەوە و

شەپقەکەی دەخاتە سەری و

کەعبێکی نووک تیژ لە پێ دەکا،

بەسەر شۆستەی شەقامی کاغەز

بە لەنجە و لار

پیاسە دەکا، سەما دەکا .   (س .پ : ١٢)

لەم کۆپلە شیعرەدا،شاعیر، جۆرە پێکدادانێکی واتایی دروستکردووە، هەریەک لە وشەکانی (کابۆ)، (شۆخ وشەنگ) ی داوەتە پاڵ (قەڵەم) کە خۆی ئەم تایبەتمەندییانەی نییە،

وەک کچێک وەسفی دەکات چەند تایبەتمەندییەکی پێداوە، بەهۆی ئەمەش دیاردەی بەکەس بوون روویداوە، لە میتافۆردا، جۆرێک پەیوەندی، لە نێوان مەدلوولی یەکەم و مەدلوولی دووەمدا دەبینرێ، ئەکەر پەیوەندییەکە لێکچوون بوو، خواستنە، ئەگەر پەیوەندییەکە هاوسێیەتی بوو درکەیە، هەروەها پەیوەندی بەش و گشت، خوازەی بەرەڵڵایە .(رابح بوحوش :٢٠٠٩ : ٢٢٠)

* گوڵ دلداری لەگەڵ لوتمان دەکات،

گوڵ دڵداری لەگەڵ چاومان دەكات،
گوڵ زۆر ڕقی لە دەستمانە
هەرگیز هەرگیز حەزناكا
دڵداری لەگەڵ بكات . (عیسا : ٢٠١٣ : ١٤٧)

دال : گوڵ دڵی هەیە .
↓
مەدلوولی یەكەم (١) : گوڵ / دیاردەیەكی سروشتە، گوڵ دڵداری دەكات
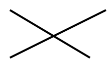
↓

مەدلوولی دووەم (٢) هەست و سۆز بەپەرچدانەوەی زۆرداری و دەست درێژیی .

ـ لەم وێنە میتافۆرییەدا، گوڵ، سیمای <+مرۆڤ،+ ڕەگەز، گەنجیەتی > ی وەرگرتووە .

لە وێنەیەكی تردا، سیمای پرچ دەدات بە (تاڤگە)، بەهۆیەوە میتافۆر دروست دە كات : * خۆزگەم بەم

قەوزە سەوزە قەدیفەییە،
لە ژێر پەرچەمی تاڤگە
هەناسەی ئارامی دەدات . (س . پ :١١٨)

{ پەرچەمی تاڤگە }،میتافۆرێكی ناوییە،لە دۆخی خستنەپاڵدایە،(تاڤگە)،كە دیارخراوە،لەگەڵ (پەرچەم) دا یەكناگرێتەوە،كە دیارخەرە، پەرچەم لە مرۆڤ خوازراوە و دراوە بە تاڤگە . سیمای بە مرۆڤكردن، هۆكارێكی گرینگە كە شاعیران بە ڕێژەیەكی فراوان بۆ دروستكردنی میتافۆر پەنای بۆ دەبەن،لەم لێكۆڵینەوەیەدا،زیاتر نموونەكانمان بە كۆپلە یان دێرە شیعر نەك شیعرێكی تەواو هێنایەوە،چوونكە مەبەستی سەرەكی ئێمە،لە نیشاندانی میتافۆرەكان،چۆنیەتی دروستبوون و پێكهاتنیانە،لەگەڵ بەزاندنی كۆتەكان و دۆخی خستنەپاڵیاندا،چۆن شاعیر یاری بە وشەكانی زمان دەكات و واتای

نوێیـان پێده‌به‌خشـێ،بۆی هه‌یه دواجـار ئه‌م شـێوازانه بكه‌ونه نـاو ئاخـاوتنی ڕۆژانه و به‌هۆیـانه‌وه میتـافۆری تـر دروسـتبكرێن، هه‌روه‌ك چـۆن شـاعیر دیـــارده‌ی جـــۆراو جـــۆر به تایبه‌تمه‌نـــدییه‌كانی مـــرۆڤ ده‌چـــوێنێ :
* چه‌ند هه‌ورێكی هونه‌رمه‌ند

كۆبوونه‌وه و بوون به باندێك،
باند ده‌ستی كرد به مۆسیقا ژه‌نین،
نۆته نۆته باران و خۆره‌تاو ده‌هاتنه خوارێ،

(س.پ :٣٣)

(هونه‌رمه‌ند)،له بنچینه‌دا، تایبه‌تمه‌ندی مرۆڤه، خراوه‌ته پاڵ ناوی (هـه‌ور) به‌هۆیـــه‌وه میتـــافۆری (هـــه‌وری هونه‌رمه‌نـــد) كـــه میتـــافۆرێكی ناوییـــه، دروستبووه .

*ئاگرو با به‌سه‌مایه‌كی زۆر شێتانه
جووت ده‌بن،
با سا دیستان ئاگر ده‌كوژێت (عیسا :٢٠١٥ : ٢٥)

شـاعیر له‌هه‌نـدێ شـوێندا، بـه‌هۆی ئـه‌م ڕێگایـه‌وه، وێنه‌یـه‌كی پـڕ واتـای میتافۆریمان بۆ دروست ده‌كات :   * بلۆكه‌كانی ئه‌م دیواره ڕوته‌ڵه‌یه

په‌نجه‌كانیان ناوه‌ته نێو په‌نجه‌ی یه‌ك و
باكیان نییه له لافاوی ناوه‌خت و
له ڕه‌شه‌بای ژه‌هراوی   (س.پ :٣٣)

دال : دیواری ڕووته‌ڵه
↓
مه‌دلوولی یه‌كه‌م : هه‌ژاری و نه‌بوونی
↓
مه‌دلوولی دووه‌م : خه‌بات و تێكۆشان

شاعیر وێنەیەکی جوانی بونیات ناوە، بە شێوازێکی ناڕاستەوخۆ، مەبەستە سەرەکیەکەی خۆی دەربڕیوە، (دیوار)، میتافۆرێکە بەرانبەر بە (مرۆڤ) خوازراوە، پەنجە ، بەرانبەر(ئازادی و سەربەستی)، واتە : ئەگەر ئێمەی مرۆڤ دەستمان لەناو دەستی یەکدی بێت و پشتی یەک بگرین و خیانەت لە نیشتیمان و نەتەوەکەمان نەکەین، ئەوا هیچ هێزێک ناتوانێ لە ناومان بەرێت، تەنانەت باکمان نییە لە هەر ڕووداو و پێشهاتێکی نەخوازراو، وەک چۆن بلۆکەکانی دیوار کە تێکهەڵکێشی یەکتر بوون، هەرچەندە لەبغ نەکراون، بەلام یەکتر بەرنادەن و نەبوونی و هەژاری کاریان تێناکات .

(رووتەڵە)، ئاوەڵناوێکی داڕێژراوە، لە بنچینەدا، لەگەڵ (دیوار)،هاوڕێیەتیان نییە، بەڵکو بۆ وەسفکردنی هەندێ دیاردەی تر بەکاردێت، بەلام شاعیر مەرجی هاوڕێیەتی بەزاندووە، لادانێکی واتایی دروستکردووە، لە بەرئەوەی لە واقیعدا، دیوار، نە جلوبەرگی لەبەردایە، نەخوری یان گەلا .. هتد، داپۆشیوە، تاوەکو بە ئاوەڵناوی ڕووتەڵە وەسفی بکرێت.

(ڕەشەبای ژەهراوی)، میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە، بەهۆی لادان لە مەرجی دروستی پێکهاتووە، لە فەرهەنگی زماندا (ڕەشەبا) و (ژەهراوی)، هاوڕێیەتییان نییە، لە پێشتردا، بەمجۆرە ڕیز نەبوون ، واتە: ڕەشەبای کاولکارو شووم .لەم دەستەواژە میتافۆرییەدا، توانستی شاعیر لە پەیوەستکردن و لە دایکبوونی واتاکان لە یەکدییەوە دەردەکەوێت، هەروەها توانای داهێنانی وێنەی ئەودیوی هزر، بەهۆی دۆزینەوەی رووکاری وردی لێکچوونی نێوان دیاردەکان .

هێڵکاری وێنە میتافۆرییەکە :

دال : ڕەشەبای ژەهراوی .

↓

مەدلوولی یەکەم (١) :ڕەشەبا بارودۆخێکی نائاسایی کەش و هەوایە، هێزی دڕندە و لەناوبەر .

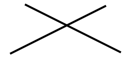

↓

مەدلـوولی دووەم (٢) : : یــەکگرتن مــرۆڤ، بەســەر هێـزی خراپــەدا سەردەخات .

واتای ناوەکیی ئەم دەستەواژە میتافۆرییە، بۆمان دەردەخات کە : ڕەشـەبا، سـیمای (+مـرۆڤ،+ هێـزی لەناوبـەر، + هێرشـبردن) ی وەرگرتـووە، وەک هێزێکی دڕندە وایە لـە هێرش بردندا،دیوار، سیمای مرۆڤی هـەژار و خـەڵکی ئاسایی وەرگرتووە، (هێز لە یەکێتی دایە) .

* زاوای ئاسمان گەشایەوە و

پۆلێ مەل ئاهەنگیان گێڕا (س.پ :٣٤)

(زاوای ئاسـمان)،میتـافۆرێکی ناوییـە، دیارخـەر و دیـارخراو، هاوڕێیـەتییان بەیەکەوە نییە ، بەهۆی لادان لـە مـەرجی دروسـتی و چۆنیـەتی خراوەتنـە پاڵ یەکترییەوە .

ـ بە ئاژەڵ کردن : بریتییە لە پێدانی سیمای{ + ئاژەڵ } بە { ـ ئاژەڵ }.

* ئەمە گاڕەشی شەوە،

مانگا شەوی سامالٚ نییە

تیشک و تریفەی شیری ڕووناکیمـان بـداتێ .

(س .پ :١٥)

هەریەک لە دەستەواژەکانی (گاڕەشی شەو، مانگا شەو، شـیری ڕوونـاکی) چەنـد میتـافۆرێکی نـاوین، بـەهۆی لادان لـە مەرجـەکانی دروسـتی و چۆنیـەتی دروستبوون، شەو بە گاڕەش و مانگا چوێنراوە، تریفە و مانگ هاوڕێیەتییان هەیە، نەک تریفە و شیر .

شاعیر سوودی لە وشەی (مانگـە) (مانگا) وەرگرتـووە، کە یەکـەم بـەواتای (هــەیڤ) دێـت، دووەم بــە واتــای (ئــاژەڵ) دێـت، لــە شــێوەداو ســیمای دروستبوونیان زۆر نزیکە، بۆیە بەم شێوەیەی بەکارهێناون .

بەهۆی هێلکارییەکەوە،ئەم وێنە میتافۆرییە روون دەکەینەوە

دال : گارەشی شەو

↓

مەدلوولی یەكەم (١) : تاریكی و ترسناكی.

↓

مەدلوولی دووەم (٢) : بارودۆخێكی نالەبار .

شاعیر، بەراوردی نێوان سامالْ و شەو، گا و مانگا، ڕەش و سپی دەكات. واتای ناوەكیی، ئەم وێنە میتافۆرییە بۆمان دەردەخات، كە شەو، سیمای <+ ئاژەل،+ ڕەنگ ، +قۆچ، + ڕەگەزی نێر > ی وەرگرتووە .

بارودۆخێكی نالەبارە، ڕەشبینی شاعیر دەردەخات، هەردوو میتافۆری گارەش و مانگاشەو، وەک دوو ڕەمز بۆ ڕەشبینی و گەشبینی بەكارهاتوون، هەروەها تاریكی وەک شەوەزەنگ بەرانبەر ناخۆشی، شیر بەرانبەر گەشەسەندن و ژیان هاتوون .

* ڕۆحی منیش ماسی سۆزە بە نێویا نقوم دەبێ و

یەكە یەكە ڕەنگە ئاوێتەبووەكان ماچ دەكات،

لەناكاوێ پەلكە زێڕینە بەرزدەبێتەوە و

دەبێتە ملپێچی شاخێكی ڕیش سپی، (س .پ :٢٨)

(ڕۆح)، دیاردەیەكی ئەبستراكتە، (ماسی)، گیانلەبەرە، ڕۆح بە ماسی چوێنراوە،(ماسی سۆز)، میتافۆرێكی ناوییە، ماسی، سیمای < + گیانلەبەرێكی ئاویی، + ئاو، + جوڵە > ی هەیە، دراوەتە پاڵ (سۆز)، كە ناوێكی واتایی یەو بەرجەستە نییە .

شاخێكی ڕیش سپی : میتافۆرێكی ئاوەڵناوییە (شاخێک بەفری بەسەرەوە بێت)،لە دونیای ڕاستەقینە دا، شاخ ڕیشی نییە، بەڵام ئەمە مەبەستە ڕاستەقینەكەی شاعیر نییە، شاخ : میافۆرێكە بۆ سەركەشی و خۆڕاگری

ڕیش سپی : میتافۆرە، بەرانبەر، تەمەن، ڕێز، بەڕێوەبردن .

لەم دێرە شیعرەی خوارەوەدا،شاعیر خۆی لە گەڵ (ماسی) دا بەراورد دەكات :

* من ماسیەكی چكۆڵەم

له دەریای خەم و خەفەت و غوربەت دا ناژیم (س.پ :٦٧)

شاعیر بەهۆی بەكارهێنانی،جێناوی خۆیی (من)،سیمای [+ ماسی] ی به خۆی داوه .

هەندێكجار،شاعیر،كۆمەڵێك ئاژەڵ و باڵندە،وەك سیفەت دەداتە پاڵ دیاردەكانی ترو كردەی به ئاژەڵكردن ئەنجامدەدات :

* كاتێ پۆله تەیری وشه
بەسەر تەنافی خەیاڵدا دەنیشنەوە،
جۆرەها رسته دروست دەبێ
رستەی سپی كۆتری
رستەی رەشی قەڵه رەشی
رستەی سەوزی قەزوانی
رستەی زەردی باشوكەیی (س .پ :٧٤)

شاعیر سیمای [+ تەیر] ی داوه به وشه، هەروەها سوودی له ئاوەڵناوی رەنگ بۆ دروستكردنی میتافۆرەكانی (رستەی سپی،رستەی رەش،رستەی سەوز،رستەی زەرد) وەرگرتووه . { تەیری وشه } میتافۆره، هەریەك له میتافۆرەكانی رستەی سپی، رستەی رەش، رستەی سەوز، رستەی زەرد، بەهۆی گواستنەوەی واتاییەوە، له بواری بەرجەستەوە بۆ بواری ئەبستراكت، دروستبوون . { تەنافی خەیاڵ }، میتافۆرێكی ناوییه، دیارخراو (تەناف) ناوێكی بەرجەستەیه، خراوەتە پاڵ دیارخەر (خەیاڵ)، كه ناوێكی واتاییه .

* خەنجەر ماسییەكی قرشه و
له ڕووباری خوێنینی مێژووەوە هاتووه و
گەرا دەخاتە نێو ئەقڵی قەراغ و كەناری كورت

بین (س .پ :١١

دال : ڕووباری خوێنین
↓
مەدلوولی یەكەم : ترسناكی ـ كوشتن ـ خوێن ڕشتن
↓
مەدلوولی دووەم : ڕزگاربوون، سەربەخۆیی .

خەنجەر بە ماسی قرش چوێنراوە (شێوەی خەنجەریش لە ماسی دەچێ)، وێنە میتافۆرییەکە، بەهۆی ماسی قرشەوە دروستبووە، لە بەرئەوەی ماسی قرش واتای هێرش بردن و زۆرداری و بێ بەزەیی دەگەیەنێت، (ئەقلی قەراغ)، میتافۆرێکی ناوییە، بەهۆی گواستنەوەی واتاییەوە لە بواری مێشک و بیرەوە بۆ (قەراغ)، دروستبووە، واتە : عەقلێکی ناکامڵ و پێنەگەیشتوو، عەقڵێک قوڵبوونەوەی بۆ شتەکان نییە .

* پەرچەمت باڵی کۆترێکی ڕەشن

پەرچەم لە سەر بنەمای لێکچوون، بە باڵ چوێنراوە .

٥ ـ بە رووەککردن : بریتییە،لە پێدانی سیمای [+ رووەک] بە [ـ رووەک] (دلێر سادق : ٢٠٠٩ :٤٣) . * جووت مەمکۆڵەت

وەک دوومەڵان

خێوەت هەڵدەن لە بنارێ (س .پ : ١١٣)

شاعیر (مەمک) ی بە (دوومەڵان) چواندووە، کە جۆرە ڕووەکێکە، لە بەهاراندا، لە شوێنێکدا سەرهەڵدەدات .زۆر جار شاعیر بۆدروستکردنی میتافۆر، سوود لەو ڕێگایە وەردەگرێ، ئەم شێوازە لە شیعری کۆن و نویدا،بەکارهاتووە، بۆنموونە :

* هەلاق خانە وەرزی پایزە

ئێمە درەخت و مەقەست و ڕەشەبا و

قژمان گەڵای وەریوە (س .پ :١١٥)

شاعیر بەهۆی ڕێبازی میتافۆرەوە بەراوردی لەنێوان تاشینی قژ وهەڵوەرینی گەڵا و مرۆڤ و مقەست و ڕەشەبادا کردووە، هەروەها لە نێوان مقەست و ڕەشەبادا، چۆن ڕەشەبا گەڵا دەوەرێنێ، مقەستیش قژی ئێمە دەتاشێ، مرۆڤ بە درەخت چوێنراوە

* بەیانیان خۆر چرۆ دەکا و لق و پۆپی پەرت دەبێتەوە و

دونیا دەکات بە گەڵاجاڕی تیشک

(گەڵا)، ناوە، (گەڵاجاڕ) ناوی شوێنە : دارێژراوە، خراوەتە پاڵ (تیشک)، (گەڵاجاڕی تیشک)، میتافۆرێکی ناوییە، لەبەرئەوەی لە دونیای

ڕاستەقینەدا،(تیشک) گەڵا ناگرێت، میتافۆرەکە ش، بەهۆی گواستنەوەی واتاییەوە دروست بووە.

* درەختی ئاسمان

کاتێ گەڵای بەفر دەوەرێنێ،

سەراپای زەوی یەک بۆن دەیگرێ،

بۆنی پاییزێکی سپی . (س.پ :١٦٣)

جۆرە ناتەبایی و پێکدادانێکی واتایی دەبینرێ، کۆتی واتایی بەزێنراوە، بەیەکەوە هاتنی وشەکان، لەگەڵ یەکدیدا، مەرجی هاوڕێیەتیان بەزاندووە، وتنەکە لە بنەمای دروستی لایداوە،ئاسمان درەخت نییە و (بەفر)، گەڵا ناگرێت، لە میتافۆری (گەڵای بەفر) دا، دیارخەرو دیارخراو، پەیوەندییان بەیەکەوە نییە . شاعیر لە میتافۆرەکانی (درەختی ئاسمان)،(گەڵای بەفر)، (پایزی سپی) دا، باسی وەرزی زستان دەکا، دەکرێ هێماش بێ بۆ تێپەڕینی تەمەن و وەرزی پیربوونی مرۆڤ .

دال : پایزی سپی

↓

مەدلوولی یەکەم : وەرین و زەردهەڵگەڕانی گەڵا

↓

مەدلوولی دووەم : پیربوون و بەسەرچوونی تەمەن، بێ ئومێدبوون .

. بە ئەبستراکتکردن : بریتییە،لە پێدانی سیمای [+ ئەبستراکت]، بە [نا ئەبستراکت]، ئەمەش شێوازێکی ترە،کە شاعیر بۆ دروستکردنی میتافۆر سوودی لێ وەردەگرێت :

* خۆشەویستیم سارد بۆتەوە،

بە ماچە گەرمەکانی تۆ،

شیرتێن دەبێتەوە،

خۆشەویستیم

ترش و ئاڵۆزە،

بە ماچە شیرینەکانت مێخۆش دەبێتەوە .

خۆشەویستیم ئاجوغ بۆتەوە،

به خۆرەتاوی ماچەکانت

سەوز و تۆخ دەبێتەوە . (س . پ :١٢٢) .

شاعیر بەهۆی بەکارهێنانی وشەی (خۆشەویستی)، سیمای [+ ئەبستراکت] ی بە وشەی سارد داوە، کە خۆی دیاردەیەکی نا ئەبستراکتە، بەهۆی ئەمەش گواستنەوەیەکی واتایی لە بواری هەست و سۆز (خۆشەویستی)، بۆ بواری (سارد) کە دیاردەیەکی فیزیکییە ئەنجام داوە .، ماچی شیرین / میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە .

ئاجوغ / ئاوەڵناوێکە بۆ وەسفکردنی ڕەنگ بەکاردێت، کە نا ئەبستراکتە، بەڵام خۆشەویستی دیاردەیەکی ئەبستراکتە،بەهۆی ئەمەش سیمای [+ ئەبستراکت] ی بە وشەی (ئاجوغ) داوە .

* لە تاریکی ئەم دونیا ڕەشەدا،

هەنگاو هەنگاو،

دێمەوە بن فەوارەی شەقامەکانی تەنیایی، (س .پ :٨٠) .

(شەقام) دیاردەیەکی نا ئەبستراکتە، بەڵام بەهۆی بەکارهێنانی وشەی (تەنیایی)، شاعیر سیمای [+ ئەبستراکت] ی پێداوە .

* دڵۆپ دڵۆپ

مۆسیقای خۆشەویستست

دەڕژێتە فنجانی دڵمەوە، (س .پ :١٦٢)

خۆشەویستی دیاردەیەکی ئەبستراکتە،دراوەتە پاڵ مۆسیقا، کە دیاردەیەکی فیزیکییە، (مۆسیقای خۆشەویستی)، میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە، (فنجانی دڵ)، میتافۆرێکی ناوییە، وشەی (فنجان)،لە بنچینەدا، بۆ وەسفکردنی قاوە، نەک (دڵ) بەکاردێت .

٧ ـ بە ڕەوانکردن : بریتییە لە پێدانی سیمای [+ ڕەوان] بەو وشانەی کە سیمای [ـ ڕەوان] یان هەیە .

* زمان ڕووبارێکە،

بەخوڕ دەبێ و

لێڵ دەبێ و

بەڵام قەت وشک ناکا .

دال : زمان ڕووبارێكە

↓

مەدلوولی یەكەم : ئاخاوتن و گفتوگۆ

↓

مەدلوولی دووەم : ڕامیاری و دبلۆماسیەت، كارگێڕی و بەڕێوەبردن .

شاعیر سیمای [+ ڕەوان] ی بە زمان داوە، بەهۆی سوود وەرگرتن لە وشەی ڕووبار .

* زمان بارانێكە،

هەندێ جار لافاو و كاولكارە،

هەندێ جاریش شەونمی نێو چیمەن و گوڵ . (س .پ :٧١)

شاعیر سیمای [+ ڕەوان] ی بە زمان داوە، بەهۆی سوود وەرگرتن لە وشەی باران و لافاو .

دال : زمان بارانێكە

↓

مەدلوولی یەكەم : ئاخاوتن و گفتوگۆ

↓

مەدلوولی دووەم : چاكە و خراپە

٧ ـ دژواتایی یان پارادۆكس :

بریتییە لە بەیەكەوەهاتنی دوو وشە،كە لە زمانی ئاسایدا،بە شێوەی دژ بەكاردێن (كانەبی،٢٠٠٩ :٤٦) .

* لە ڕۆژگارێكی تاریك و نۆتەكە و ئەنگووستە چاو،

مەندیلەكەی مەلای گەورە

بوو بە تریفەی مانگی چواردە

بوو بە چەمبەری خۆرەتاو،

تا هەتایە هەر زیندووە و

هەر لەبەر چاو (س .پ :١٠٥)

شـاعیر بـۆ دروسـتبوونی ویـنە میتافۆرییەکە،سـوودی لە هەردوو دیـاردەی تاریک و ڕووناک وەرگرتووە، کە پێچەوانەی یەکترین، (ڕۆژگـار) مەبەست لـە زەمەنــە، نــەک رۆژی ڕوونــاک، تــاریکی هێمایــە بــۆ دواکــەوتوویی و نەخوێنـدەواری، (مەنـدیل)، ڕەنگـی سـپییە و لێـرەدا بـۆ زانسـت و بیـری ڕووناک خوازراوە، کە مەبەست خوێندەوارییە .

چەمبـەری خۆرەتـاو : واتـە بازنـەی خۆرەتـاو، واتـە مەندیلی مـەلای گـەورە، وەک خۆرەتاو تیشک و ڕوناکی زانستی لێ بەردەبۆوە .

* زمان کتێبێکی گەورەی مێژووە،
چەندی ڕاست و چەندی درۆ . (س .پ :٧٨)

شـاعیر وێنەیـەکی پارادۆکسـی لەسـەر بنچینـەی { ڕاسـت و درۆ }، دروستکردووە

* زمان رۆژێک بەرماڵی نوێژکەرێکە،
ڕۆژێک دەستەسڕی دەرۆزەکەرێکە،
ڕۆژێک لەچکی کچێکە،
ڕۆژێک قوماشی پەردەی مەیخانەیەکە،
ڕۆژێک تیخی شمشێرە و
رۆژێکیش لە لباد نەرم تر . (س . پ :٧٠)

وێنە پارادۆکسی یەکە لەسەر بنچینەی { تیخی شمشێر و لباد } دروستبووە ، ڕەقی و نـەرمی، تێژی و کولی (نـەبڕین)، شـاعیر بەشـێوەیەکی ناڕاستەوخۆ مەبەستەسـەرەکییەکەی دەربڕیوە، لە بواری کۆمەڵایەتیدا، بەهۆی بـەکارهێنانی وێنـەی میتافۆرییـەوە باسـی زمـان دەکـان لـە ڕووی ناوەرۆکـەوە، نـەک وەک ئەندامێکی ناودەم لە ڕووی فسیۆلۆجییەوە .لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا، هەر تاکێک زمان بۆ بوارو پیشە و بەرژەوەندی تایبەتی خۆی بەکاردەهێنێ .

* چرای دڵم دائەگیرسێ
بۆ ڕووناکی تاریکی ڕێت . (عیسا : ٢٠١٥ :٨٠)

لـەم وێنەیەشـدا، سـوود لـە هـەردوو دیـاردەی تـاریکی و ڕوونـاکی بـۆ دروستبوونی میتافۆرەکە، وەرگیراوە .

* خەمەکانم باوەشێن کە،
با پەنگرەکانی تەمەنم
زوو بن بە خۆڵەمێشی نامۆیی (س.پ :٦٢)

دال : پەنگرەکانی تەمەن ، خۆڵەمێشی نامۆیی
|
مەدلوولی یەکەم : گڕو کڵپەی ئاگر، ماوەی ژیان .
|
مەدلوولی دووەم : گەنجیەتی، پیریی .
(پەنگر)، گەرمە و (باوەشێن)، بۆ فێنک بوونەوە بەکاردێت .

* زمان کتێبێکی گەورەی مێژووە،
چەندی ڕاست و چەندی درۆ . (س .پ :٧٨)

شاعیر وێنەیەکی پارادۆکسی لەسەر بنچینەی { ڕاست و درۆ }، دروستکردووە .

- بەشەکانی ئاخاوتن :

شاعیر هەندێ جار سوود لە بەشەکانی ئاخاوتن وەردەگرێت، بەهۆیەوە وێنەی میتافۆر دەهێنێتە کایەوە، لێرەدا چەند نموونەیەک دەهێنینەوە :

ناو :

هەندێکجا،شاعیرناوی سادە یان داڕێژراو و لێکدراو، بە واتای ناڕاستەوخۆ بەکاردەهێنێت و بەهۆیەوە میتافۆری ناویی دروست دەکات، وەک :

*زمان جاڵجاڵۆکەیەکە،
بە تەونی پەیڤ
نێچیر دەگرێ، (س.پ : ٧٠)

(زمان) / ناوێکی سادەی گشتییە، بەواتای زمانی قسەکردن نەک ئەو ئەندامە فسیۆلۆژییەی کە لەناو زاردا هەیە، بەکارهاتووە .
شاعییر (زمان)، بەراورد دەکات بە (جاڵجاڵۆکە) .

تەونی پەیڤ / دەستەواژەیەکی میتافۆری ناوییە .
شاعیر سیمای < + تەون > ی بە (پەیڤ) داوە، بەهۆی ئەمەش میتافۆری (تەونی پەیڤ) ی دروستکردووە، بەهۆی گواستنەوەی وشەی (تەون) لە بواری رستن و چنینەوە، بۆ بواری دەنگ و ئاخاوتن، لەم میتافۆرەدا، دیارخراو، لەگەڵ دیارخەردا ناگونجێ و هاوڕێیەتییان نییە، بەڵام لە زمانی شیعردا، ئەم جۆرە دەربڕینانە دەبینرێ .

*لەدوای قەیرێک ڕۆدەچێت و
دەبێتە پشدێنی کچە شاخێکی سەوز و
لەکەمەری دەئاڵێ و
هەموو زنجیرە شاخەکان
سەرسام و عاشق دەبن ...   (س .پ :٢٨)

(کچە شاخ) / ناوێکی لێکدراوە، میتافۆرێکی ناوییە بەم شێوەیە پێکهاتووە (کچ + ە + شاخ) .
شاخ، لەبواری واتایی خۆی گوێزراوەتە وە بۆ بوارێکی تر، (کچ) سیمای (- بێ گیان) ی پێدراوە، لەسەر بنەمای بەکەس کردن وشەی شاخ تایبەتمەندی مرۆڤی وەرگرتووە، لە دونیای ڕاستەقینەدا و لەئاستی واتای فەرهەنگیدا، (شاخ) نابێ بە (کچ) و سەرسام و عاشق نابێ، کە دیارە ئەمە مەبەستە ڕاستەقینەکەی شاعیر نییە، بەڵکو وشەی (شاخ) لێرەدا خوازراوە بۆ واتایەکی تر و مەدلوولێکی تری وەرگرتووە .

* خۆرەتاو ڕوومەتی دەریا ماچ دەکات،
دەریاش بەشێک لە هاڵاو و هەناسەی
خۆشەویستی خۆی پێدەبەخشێ   (س .پ : ٢٤)

لە ئاستی واتاسازی و ڕووکەشدا، شاعیر باسی دوو دیاردەی سروشت (خۆرەتا و دەریا) دەکات . بەڵام شاعیر لە بناغەی قووڵدا، مەبەستێکی تری هەیە و دەیەوێت، خۆشەویستی بەرانبەریی دوو کەسی هاوتامان بۆ بەیان بکات و پێمان بڵێ، هەریەکەیان بەخشندەن و بۆ خۆشەویستییەکەیان هەوڵدەدەن و تێدەکۆشن .

(ڕوومەتی دەریا) / دەستەواژەیەکی لێکدراوە، میتافۆرێکی ناوییە .
خۆرەتاو / ئاماژەیە بۆ ڕووناکی، سەوزبوون، گەشانەوە ، گەورەیی و ژیان .
دەریا / ئاماژەیە بۆ : ئاو، زەوی، فراوانی، قووڵیی .
مەدلوولی دووەمی خۆرەتاو / مرۆڤێکی گەورەو میهرەبان و بەخشندە .
مەدلوولی دووەمی دەریا / ئارامی، بەردەوامبوون، ژیانەوە، ڕەگەزی مێینە.

*تا چاو بڕکا خۆشم دەوێ
ئەی شا کچی چاو پەلکە گیا (س .پ :١٩)

(چاو پەلگە گیا) / میتافۆرێکی ناوییە، لە دونیای ڕاستەقینەدا، چاو نابێ بە پەلکە گیا، لەسەر بنەمای بە ڕووەککردن دروستبووە . هێمایە بۆ چاوێکی جوان یان سەوز و شین .
دال : چاو پەلکەگیا
↓
مەدلوولی یەکەم : چاوی سەوز
↓
مەدلوولی دووەم : جوانی، گەنجییەتی، بەهار .
(تا چاو بڕکا خۆشم دەوێ : واتە زۆرم خۆش دەوێ) .

* لە خەونمدا ماچەکانم
بە پەیژەی پەلکەکانت سەردەکەوتن،
کە دەگەینە
سەر ڕوومەتە لووسەکانت
هەڵدەخلیسکان و دەکەوتن . (عیسا : ٢٠١٥ : ٢١)

پەیژەی پەلکەکانت : میتافۆرێکی ناوییە، بەهۆی لێکچوونی شێوەی کەزی و پەیژە دروستبووە .

* ناخم پڕە لە پەپوولە

سەرگەردانم بۆ گوڵی ڕووت،
بە شنەی شەماڵی عیشقم
پەرچەم لە سەر کوڵمت بزووت (س .پ : ٢٣)

پەیوەندی نێوان ناخ و پەپوولە، لەسەر بنەمای باڵ و جووڵە و پاکی و حەز و ئارەزوو . دامەزراوە . (گوڵی ڕووت)، میتافۆرێکی ناوییە، جوانی و ناسکی و گەشی و گەنجی .

(شنەی شەماڵی عیشقم)، میتافۆرێکی ناوییە، فێنک و هێواش و خۆش و ئارامی .

* لە نێو هاوێنەی چاوانتا
ڕووخساری خۆمم بینیوە،
میناتۆری عیشقی تۆ بوو
وێنەی منی
لە دیدەتا هەڵکۆڵیوە (س.پ : ٢٤)

(هاوێنەی چاوان)، میتافۆرێکی ناوییە . (هاوێنە + چاو + ان)

میناتۆر : ڕەمزێکە، بۆ نیگار و نەخشی ورد .

شاعیر : زیادڕەوی کردووە، لە پێداهەڵگووتنی عیشقی خۆی و کێشانی وێنە کەی لەناو چاوی یارەکەیدا .

* بە قەڵەمی زمانم
دەفتەری لێوەکانتم
پڕکرد لە ڕستەی ئەوین (س .پ :٤٧)

(قەڵەمی زمان، دەفتەری لێو، ڕستەی ئەوین)، سێ میتافۆری ناوین .

ئاوەڵناو:

*گەنجیم مردو
لە گۆڕستانی قژی سپی و
لەگۆڕستانی لۆچی دەم و چاوم شاردمەوە،
کە پیریشم بمرێ

جەستەم هەمووی دەبێ بە گۆڕستان .
لەنێو بەرداشی خۆرەتاو و مانگدا
ورد ورد تەمەنمان دەهاڕدرێت .   (س .پ :١٧٦)

(گەنجی) ناوێکی واتاییە، دیاردەی (مردن) بریتییە لە گۆڕانێکی فیزیکی، کە خاوەنی تایبەتمەندی خۆیەتی، (گۆڕستانی قژی سپی) میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە، میتۆنۆمییە، لەسەر بنچینەی بەش لە گشت پێکهاتووە، (قژی سپی) ئاوەڵناوێکی لێکدراوە، لەدۆخی خستنەپاڵدا، دراوەتە پاڵ (گۆڕستان) کە هاوڕێیەتی لەگەڵیدا نییە .(گۆڕستان) کە ناوێکی داڕێژراوە، شوێنی ناشتنی مرۆڤە، نەک بەتەنیا (قژ)، بەڵام دیارە ئەمە مەبەستە ڕاستەقینەکەی شاعیر نییە، هەریەک لە وشەکانی (مردن) و (گۆڕستان)، بەواتای ڕاستەقینەی خۆیان بەکارنەهاتوون، شاعیر باسی بارێکی مەعنەوی، نەک فیزیکی تایبەت دەکات . (بەرداش)، ئەو بەردە گەورەیە، کە لە فەرهەنگی زماندا،بۆ هاڕینی دانەوێڵە لە ئاشدا بەکاردێت، بەڵام لەم دێرە شیعرەدا دراوەتە پاڵ (خۆرەتا و مانگ) .

قسەکردنی ئاسایی : هاڕینی دانەوێڵە
بەکارهێنانی شیعر : هاڕینی تەمەن

(بەرداشی خۆرەتاو و مانگ) / میتافۆرێکی ناوییە، واتە : وەک چۆن هەردوو بەردەکەی ئاش دانەوێڵە دەهاڕن، ئاواش بە بەدوای یەکداهاتنی خۆرومانگ ـ ڕۆژوشەو، تەمەنی مرۆڤ تێدەپەڕێت و وردە وردە پیر دەبێت .

* بە تاڤگەی جەستەی زیوینت
دەروونم سپی سپی بکەرەوە
لە دووکەڵی کورەی ڕەشی ئەم دڵە سووتا و شێواوەم .

جەستەی زیوین / ئاوەڵناوێکی لێکدراوە، میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە،(ناوێکی سادە + ناوێکی داڕێژراو)

دڵی سووتاو / ئاوەڵناوێکی لێکدراوە، میتافۆرێکی ئاوەڵناوییە،(ناوێکی سادە،

زیوین / ئاوەڵناوێكی داڕێژراوە (زیو + پاشگری(ـ ین))، تایبەتە بە وەسفكردنی هەندێ كانزا، بەڵام شاعیر بۆ بوارێكی تری گواستۆتەوە {جەستەی زیوین }، جەستە + ی + زیوین، سیمای تەن بە جەستە دراوە.

(دڵ) / لەڕووی مەعنەوییەوە سووتاوە، نەك فیزیكیی .

دەروون / تەن نییە تاوەكو بتوانین سپی بكەینەوە، وتنەكە بنەمای دروستی بەزاندووە .

* لەنێو شەپۆڵی چڕنووكی خەمدا،

هاواری چۆلەكەی ئازار(عیسا : ٢٠١٥ : ٦٦)

چڕنووكی خەم / میتافۆرێكی ئاوەڵناویی ـ لێكدراوە .

چۆلەكەی ئازار / میتافۆرێكی ئاوەڵناویی ـ لێكدراوە .

*وەرە وەك جاران

سەرخۆشم كە بە شەرابی خۆشەویستیت (س .پ : ٦٦)

(شەرابی خۆشەویستی)، میتافۆرێكی ئاوەڵناوییە، دیاردەی مەعنەویی جێگای دیاردەی فیزیكی گرتۆتەوە . دیارخراو + ی + دیارخەر (شەراب + ی + خۆشەویستی)

شەراب / ناوێكی بەرجەستەیە .

خۆشەویستی / ناوێكی واتایی یە .

بەرواوردی بارودۆخی ئێستاو جاران دەكات، مەیلی گەڕانەوەی بۆ ڕابردوو تێدایە :

* وڵاتم پڕپڕە لە بۆنی غەریبی

وەكو جاران بەهار دڵشادم ناكا، (س.پ : ٦٧)

(بۆنی غەریبی)، میتافۆرێكی ئاوەڵناوییە :

* ترپە ترپی ئازار

لە ئەشكەوتی تەنیاییمدا دادەتكێ،

شەمشەمە كوێرەی خەم نەبێ،

هیچی تری تیا نابینم (عیسا : ٢٠١٥ :٣٩)

(شەمشەمە كوێرەی خەم)، میتافۆرێكی ئاوەڵناوییە .

* پەنجەی شینی قەڵەمێکی فرمێسکاوی
ڕوومەتی کاغەزی تەڕ دەکرد، (س . پ: ٧٥)

دال : قەڵەمێکی فرمێسکاوی
↓
مەدلوولی یەکەم : گریان و پەژارەی ڕۆشنبیرێک
↓
مەدلوولی دووەم : مەینەتی و نەهامەتی
(ڕوومەتی کاغەز) / میتافۆرێکی ناوییە .

* نارین هاوسەفەری
ڕێگا دڕکاوییەکەی ژیانم،
ڕین خورپەی دڵم،
ژین سۆزی دەروون،
ئێوەم نەبێ کەپری ئاسوودەیم
ئاگری نامۆیی دەیسوتێنێ ...

(ڕێگای دڕکاوی ژین، کەپری ئاسوودەیی، ئاگری نامۆیی) سێ میتافۆری ئاوەڵناوین .

- کار : *ئەستێرەش زاوزێ دەکەن،
ئەوەتانێ بەهاران وەک پورە هەنگ
شەوق و ڕەوقیان هەموو ئاسمان دەتەننەوە
بەزستانان هەندێکیان دەمرن،
هەندێکی تریان دەچنە سووڕی متبوونەوە، (س .پ :٤٥)

(زاوزێکردنی ئەستێرە، مردنی ئەستێرە) میتافۆرن، هەریەک لە بکەرەکانی ئەو مەرجەیان تێدا نییە،کە کاری (زاوزێ کردن، مردن) داوای دەکەن . مەرجی هەڵبژاردن بەزێنراوە، کرداری زاوزێ کردن، پێویستی بە بکەرێکە، کە سیمای < + گیاندار، + جەستە، + زیندەوەر، + پیتاندن > ی تێدابێت، بەڵام (ئەستێرە) ئەم مەرجانەی تێدا نییە . هەندێکجار،بەهۆی دیاردەی

پێچەوانەکردنەوە، شاعیر چەند باریکی نامۆ بەیەکدەچوێنێ و میتافۆر دروست دەکات .

* ئاسمان پێدەشتێکی بەرینە،
خۆرەتاو کانیاوێکی ڕوونە،
هەورەکان چیاو گردۆڵکەن
ئەستێرەکانیش کەو و سوێسکەن .
زەوی ئاسمانێکی بەرینە،
چیاکان هەور و هێڵن،
کانیەکان مانگە شەون،
پەلەوەر و ئاژەڵەکان
ئەستێرەی درەوشاوەی تێکەڵن . (س .پ : ٣٧)

شاعیر، بەراوردی نێوان (ئاسمان و پێدەشت، خۆرەتاو و کانیاو، هەور و گردۆڵکە، ئەستێرە و کەو و سوێسکە) ی کردووە، بەهۆی بەراوردکردنی چەند دیاردەیەکی نامۆ، خوازەی زمانیی دروستکردووە :

* پەنجەکانم موتوربە کە بە پەنجەکانت
ئێستا من بوویم بە لوتکەی غوربەت و
ئاڵای نیگەرانی لەسەرم دەشنێتەوە،
پێدەشتی ئەوینم سەرتاپا ئاگر
نامۆییم وەک ژیشک لە قاوغی ناوم،
نامۆیم بووە بە کەلەپچە و
باسکی دڵمی تۆق کردووە .
وەک شوشە شەرابێکی کۆنەساڵ
پڕپڕم لە تەلیسمی مەستی !!!
پایز لە ناخما گرمۆڵە بووە و
ساڵڕێزانمە (عیسا : ٢٠١٥ :٦٨)

موتوربەکردن،لە بنچینەدا، تایبەتە بە ڕووەک، گوێزاوەتەوە بۆ پەنجە، بەهۆی ئەمەش میتافۆری (موتوربەکردنی پەنجە) پێکهاتووە . (

گرمۆڵەبوونی پایز)، میتافۆرێکی کارییە، وشەی گرمۆڵە بوون لە بنچینەدا، بە واتای کرژبوون و کۆم بوونەوە بەکاردێت، نەک پایز، کە یەکێکە لە وەرزەکانی ساڵ .هەروەها شاعیر، بەهۆی بەکارهێنانی جێناوی (من)، بە شێوازێکی ناڕاستەوخۆ باس لە بارودۆخی خۆی دەکات و چەند میتافۆرێکی دروستکردووە وەک (لووتکەی غوربەت، ئاڵای نیگەرانی، پێدەشتی ئەوین)، چەند ڕستەیەکی میتافۆریی :

(ئێستا من بوویم بە لوتکەی غوربەت، ئاڵای نیگەرانی لەسەرم دەشنێتەوە، پێدەشتی ئەوینم سەرتاپا ئاگر، نامۆیم وەک ژیشک لە قاوغی ناوم، باسکی دڵمی تۆق کردووە) .

* چۆلەکەیەک لەنێو سینگما دەفڕێ،
تا نەگاتە سەر درەختی گۆڕستان
نانیشێتەوە (س . پ :٤١)

بەراوردکردنی (چۆلەکە) بە (دڵ)، شاعیر باسی بارودۆخێکی نائارامی دڵ دەکات، کە چۆن وەک چۆلەکەیەکی ترساو هەڵبەزین و دابەزین دەکات بەهۆی کێشە یان ئازارێکەوە .

ئەنجامەکان :

لە کۆتاییدا، دەتوانیین، چەند ئەنجامێک بخەینە ڕوو :

١ـ شاعیر تاڕادەیەکی باش توانیویەتی وێنەی میتافۆری تازە بونیات بنێت و چەند واتاو چەمکێکی تازە، بەهۆی دەربڕینی ناڕاستەوخۆ بخاتە ناو زمانەوە، بەتایبەتی لە پێچەوانەکردنەوە و گۆڕینی دیاردەکانی سروشت و ئاڵوگۆڕکردنی هەستەکان، کە لەشیعری نوێدا باوە، بەڵام ڕەنگدانەوەی شێوازی تایبەتی خۆی پێوە دیارە .

٢ـ هەرچەندە، لە میتافۆردا، گواستنەوەی واتایی هەیە و وشە بە واتای نا ڕاستەوخ بەکاردەهێندرێت، بەڵام لە زۆربەی میتافۆرەکاندا، کە شاعیر بەکاری هێناون، پەیوەندی لێکچوون لەنێوان واتای بنەڕەتی و واتا

خوازراوەكەدا بەدی دەكرێ، بۆ نموونە : (ڕوومەت) و (سێو)، لە جوانی و ناسكیدا، (گیتار) و (شەپۆڵ)، لە جووڵە و لەرەلەردا ...هتد .

٣- توانیویەتی تاڕادەیەكی بەرچاو، لادانی واتایی ئەنجام بدات و لە زمانی قسەكردنی ڕۆژانە هەڵگەڕێتەوە، مەبەستەكانی بە شێوازێكی تر بخاتە ڕوو، ئەو وشە و ڕستانەی كە لە ئاخاوتنی ئاساییدا بەكاردەهێندرێن، مەدلوولی تر وەربگرن، هەروەها بە پێچەوانەشەوە، توانیویەتی سوود لەو میتافۆرانە وەربگرێ، كە لە ئاخاوتنی ڕۆژانەدا بەكاردێن، لە زمانی شیعردا سوودیان لێ وەربگرێتەوە .

٤- توانیویەتی بەچەند ڕێگایەك، وەك (بەتەنكردن، بەكەسكردن، بە ئەبستڕاكتكردن، بە ڕووەككردن، بە ڕەوانكردن، دژ واتایی ..)، لادانی واتایی ئەنجام بدات و میتافۆر دروست بكا.

٥- لە ئەنجامی لێكۆڵینەوەكەماندا، توانیمان ئاماژە بە ژمارەیەك دەستەواژەی میتافۆریی بكەین، وەك : (هەوری هونەرمەند، دیواری ڕووتەڵە، ڕەشەبای ژەهراوی، ڕوومەتی ئەنگوتكە هەویر، كولیچەی عیشق، شیری زەرد، هەنگوینی سپی، ڕوومەتی سێو، ڕوومەتی شەو، عودی دەریا، داسی خەیاڵ، شەقامی غەم، كەرپووچی درۆ، ڕەوسەی گۆڕستان، ڕستەی سپی، ڕستەی سەوز، گەڵای بەفر، پایزی سپی، چاوی خۆر، گاڕەشی شەو ..هتد) .

سەرچاوەكان

١- بەسیر،كامل حەسەن،١٩٧٩، زاراوەی كوردی،زانكۆی سلێمانی،سلێمانی .

٢- بەسیر،كامل حەسەن،١٩٨١، زانستی ئاوەڵواتا، چاپخانەی كۆڕی زانیاری عێراق، بەغدا.

٣ ـــ حەمە،هیـــتلەر ئەحـــمەد،٢٠٠١،وێـــنەی شـــیعری لای نالی،نـــامەی ماجستێر،كۆلێجی ئاداب،هەولێر .

٤ـــ عەلـی، بەكـر عـومەر،٢٠٠٠، میتـافۆر لە رواگەی زمانەوانییەوە،نـامەی دكتۆرا، كۆلێژی زمان، زانكۆی سلێمانی .

٥ ـ عیسا،هاوژین سلێوە،٢٠٠٩، بنیاتی وێنەی هونەری لە شیعری شێرکۆ بێکەس دا، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، چاپی یەکەم، سلێمانی .
٦ ـ فەتاح، محەمەد مەعروف،٢٠١٠،لێکۆڵینەوە زمانەوانییەکان، کۆکردنەوە و ئامادەکردنەوەی شێروان حسێن خۆشناو، شێروان میرزا قادر،چ١،چاپخانەی رۆژهەڵات،هەولێر.
٧ ـ قادر، صباح رەشید،٢٠٠٠،هاوبێژی و فرەواتایی لە(گیرەکدا)،نامەی ماجستێر،کۆلێجی زمان، زانکۆی سلێمانی
٨ ـ گەردی،سەردار ئەحمەد حەسەن، ٢٠٠٤ بنیاتی وێنەی هونەری لە شیعری کوردیدا(١٩٧٠ـ ١٩٩١) دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم،سلێمانی .
٩ ـ کانەبی، دلێر صادق،٢٠٠٩،هەندێ لادانی زمانی لای سێ شاعیری نوێخوازی کورد،نامەی ماستەر، چاپخانەی خانی ، دهۆک، چاپی یەکەم .
١٠ـ هالبێرگ، پیتەر و دانەرانی تر، ٢٠١٠،ئامادەکردن و وەرگێڕانی ئەنوەر قادر محەمەد، مەڵبەندی کوردۆلۆجی، سلێمانی .

سەرچاوە بە زمانی عەرەبی

١ـ أحمد ،مخلوف سيد، ٢٠١٠،اللغة و المعنى، الدار العربية للعلوم ناشرون،منشورات الاختلاف،الطبعة الاولى، الجزائر
٢ ـ بوحوش، رابح ، ٢٠٠٩،للسانيات و تحليل النصوص، عالم الكتب الحديث، اربد ـ الأردن.
٣ـ حسن، حسين الحاج،١٩٩٧،أدب العرب فى عصر الجاهلية، الطبعة الثالثة،الؤسسة الجامعية للدراسات النشر و التوزيع،بيروت .
٤ ـ الخولى،محمد على،١٩٨٢، معجم علم اللغة النظرى، انكليزى – عربى،مكتبة لبنان،بيروت .
٥ ـ صالح، يحيى الشيخ،١٩٧٨، شعر الثورة عند مفدى زكريا،الجزائر .
٦ ـ القاسمي، علي، ١٩٨٥، مقدمة في علم المصطلح، دار الشؤون الثقافية و النشر، بغداد .

٧ ـ لملكى، طاهر احمد ا،١٩٨٠،الشعر العربى المعاصر روائعه ومدخل لقراته، طبع بدار المعارف،مصر.

٨ ـ الولى ،محمد، ١٩٨٨،قضايا شعرية،دار البيضاء .

سەرچاوەی نموونەکان

ـ عیسا،هاوژین سلێوە،٢٠١٣،مۆسیقای نامۆیی، چاپخانەی کەمال، دەزگای رۆشنبیری جەمال عیرفان، سلێمانی .

ـ عیسا،هاوژین سلێوە، ،٢٠١٥،پاییزی نیگەرانی، چاپخانەی شەهاب، چاپی یەکەم، هەولێر .

ملخص البحث

هذا البحث الموسوم ب (**ميتافور فى الشعر هاوژين صليوه**)، دراسة وصفية تحليلية، وتعرض الباحثة من خلال اعتماد (المنهج الوصفي) أهمية الاستعارة ودورها في اغناء اللغة، وهدفنا من البحث بيان الأسباب التى تؤدي الى تحول المعنى و صياغة ميتافور واستخدام الكلمة بمعنى الأخر، اضافة الى المعنى الأصلي للكلمة، و وضائفها في الشعر الكردي، ومدى امكانيتها في خلق المعنى من من جهة اخرى انعكاسها في اللغة، الكلمات و التعابير اللغوية تنتقل من الحقل الدلالي الى حقل الدلالي اخر كعامل لبناء الميتافور، وقد اختارة الباحثة عينات عشوائية من نصوص الشعرية للتحليل وهو مجموعة الشعرية (**مۆسيقاى نامۆيى، پاييزى نيگەرانى**) **للشاعر** (**هاوژين صلێوه**) .

يتكون البحث من مقدمة و فصلين و نتائج و ملخص للبحث، فقد خصص الفصل الأول بتعريف و أنواع الميتافور و أهميته في الشعر .

أما الفصل الثاني فقد تطرقت الباحثة الى الميتافور في الشعر و الصورة الشعرية، وأوردت نماذج شعرية من الأنواع الاستعارة، وقامت بتحليلها بحسب المجالات الدلالية و العلاقة بين الدال و المدلوول الأول و المدلوول الثاني .

Abstract

The present is about Metaphor in Hawzhin Slewa's Poems، it is an analytical descriptive study that focuses on semantic analysis for poetic language and metaphor.it is a lingustic- semantic analysis for the metaphoric images used in his poem، The study consists of an introduction، two parts that explain the topic in detail،conclusion، and an abstract . The introduction talks about metaphor and its vital role in language in genaral and especially in poetic . The two parts of the study are devoted to definitions of metaphor، typs of metaphor، and metaphor in poetry . it also explains poetic image with taking some examples of metaphor in the poet's poems such as (Mosiqai Namoyi and Payizi Nigarani) to explain haw the relationship between real meaning and symbolic meaning is constructed. The researcher also tries to innovate in explaing metaphoric expression and terms in language. Besides، the role of context in conveyig varios meaning of words according to the image and the structure of the poem is shown.